

Međunarodni osnosi Prusije od Bečkog kongresa do ujedinjenja Njemačke (1815. - 1871.)*

UDK: 94(430)" 1815/ 1871"
327(430)" 1815/ 1871"

Sažetak:

U radu se razmatra proces ujedinjenja Njemačke iz perspektive Prusije, države katalizatora ovog procesa. Početna vremenska točka rada je Bečki kongres koji donosi novitete umeđusobnim odnosima i vanjskoj politici europskih velesila, dok završna točka je sam čin stvaranja ujedinjene Njemačke. Pratimo kako je tekla transformacija Prusije i drugih država u jedinstvenu državu, te zašto se prije toga nužno morao raspasti Metternichov sustav međunarodnih odnosa. Ovo pitanje će okupirati pažnju javnosti više od dva i pol stoljeća, obzirom da će odnosi Njemačke i Francuske biti možda i najvažnije pitanje za uspostavu mira i stabilnosti u Europi. Time ovaj rad analizira ne samo temelje njemačke državnosti, već podredno djelomično određuje i razloge nastanka kasnijih europskih integracija. Analiziramo i jedno od ključnih pitanja 19. st, odnosno stvaranje nacionalnih država. Obzirom da je u njemačkom slučaju većina pretpostavki ujedinjenja postojala još 1848. g., dajemo odgovor zašto ovaj proces nije bio već tada dovršen. Za potpunije razumijevanje ovog pitanja dajemo uvid i u najvažnija unutrašnja pitanja pruske države, kao što su pitanja podjele vlasti, unutrašnji sukob između liberalnih i konzervativnih ideja, itd. Osvrćemo se i na utjecaj pruskog kancelara Otta von Bismarcka na samo ujedinjenje, obzirom da ovo pitanje danas nudi dosta različite, pa i dijametralno suprotne odgovore. Posebnu pažnju posvećujemo Bečkom kongresu i odlukama donesenim na njemu, kao i različitim savezima koji su od prvorazrednog značaja za odnose među državama u Europi tijekom prve polovice 19. st. Pažnju potom pružamo nastanku Njemačke, pri čemu prvo obrađujemo pretpostavke ujedinjenja. Tek ispunjenjem ovih uvjeta započinje i sam proces ujedinjenja, što opisujemo u završnom dijelu rada.

Ključne riječi: Prusija, ujedinjenje Njemačke, podjela vlasti, međunarodni odnosi, Bečki kongres

---

* Rad je pisan pod mentorstvom doc. dr. sc. Zrinke Erent Sunko te je izmijenjeni, odnosno dopunjeni diplomski rad.

1. Uvod

1.1. Uvodne napomene

Za mnoge događaje tvrdimo da su dali pečat svome vremenu. Ova tvrdnja je rijetko kada tako istinita kao u slučaju Bečkog kongresa 1815. g. i posebno stvaranja Njemačkog carstva 1871. g. Potonji događaj je potpuno poremetio stoljetnu ravnotežu sila i u konačnici prouzročio dva svjetska rata, više manjih sukoba i veliki broj kriza. U ovih pola stoljeća na Europskom kontinentu se događaju do tad nezamislive stvari. Revoluciona 1848. g. predstavlja prekretnicu unutar navedenog razdoblja, pa razdoblje koje prethodi ovoj godini uobičajeno se naziva *Vermärtz*.¹ Dok Metternichov sustav uspostavlja međunarodne odnose koji se temelje na očuvanju postojećih vrijednosti i nekonfliktnom rješavanju sukoba, Bismarckovo vrijeme poznaje samo pobjednike. Nijedno načelo više nije toliko sveto da se ne bi moglo žrtvovati. Jedno razdoblje predstavlja svojevrstu negaciju drugog.

U ovom radu obrađujemo prvenstveno razvoj Pruskog Kraljevstva između ova dva, za povijest Njemačke, važna događaja. Prikazujemo povijesne događaje koji su usmjeravali taj put prvenstveno sa aspekta odnosa među državama. Iako pažnju poklanjamo upravo ovim odnosima, katkada je nužno analizirati i definirati i unutrašnje prilike, pitanja (podjele) vlasti, određene akte, posebice akte ustavne i zakonske razine. To činimo isključivo iz razloga što upravo iz njih katkada proizlaze određeni problemi u odnosima među državama, neovisno javljaju li se kao njihov uzrok ili njihova posljedica. Oružani sukobi su ukratko prikazani, kako bi se dao kontekst raznim međunarodnim sporazumima koji u pravilu slijede iz takvih sukoba.

Posebnu pažnju poklanjamo pravnim dokumentima iz navedenog razdoblja od kojih posebno izdvajamo i analiziramo akte vezane uz Bečki kongres, Svetu alijansu, Savez četvorice, sporazum o neutralnosti Luksemburga, te mirovne sporazume koje je Prusija sklopila sa Danskom, Austrijom i Francuskom. U radu ne obrađujemo Ustav iz 1871. g., koji je u uskoj vezi sa ovom temom², jer on već ulazi u razdoblje novostvorene Njemačke, pa time i izvan vremenskih okvira ovog rada.

U većem dijelu rada ne možemo govoriti o Njemačkoj državi, jer ona ne postoji. Ono što u zbilji postoji je promjenjiv broj različitih³ država koje su povezane u određene saveze, tako da govorimo o Svetom Rimskom Carstvu, Njemačkoj konfederaciji, Sjevernonjemačkoj konfederaciji⁴, Njemačkom Carstvu, a koja se međusobno u većoj ili manjoj mjeri razlikuju. Kada koristimo pojam Njemačka, pod tim pojmom sve do 1871. g. mislimo na prostor budućeg carstva.

2. Europa nakon Napoleona

2.1. Opća načela vanjske politike prema njemačkom pitanju

Put njemačkih država prema nacionalnoj državi je bio otežan iz više razloga. Sama ideja postojanja takve države je bila poznata, pa uglavnom i prihvaćena, međutim kompromis oko svake daljnje konkretizacije ove ideje u bilo kojem smislenije bio moguć. Navedimo da i osnovno pitanje koja sve područja bi ulazila u takvu državu je bilo sporno.

¹ Opširnije o razlikama ova dva razdoblja vidi Abrams L., *Bismarck and the German Empire 1871–1818*, Routledge, New York, 2006., str 9. i dalje. Napominjemo da pojedini autori ovo razdoblje dijele i na više dijelova.

² Iznimno, uspoređujemo ovaj Ustav i Ustav iz 1850. g. u najbitnijim karakteristikama radi boljeg opisa potonjeg dokumenta.

³ Različitosti postoji ne samo u teritorijalnom smislu, nego i u političkom, vojnom, ekonomskom itd.

⁴ Njemačka riječ *Bund* se prevodi kao savez iako se u navedenoj literaturi češće koristi pojam konfederacije za ova udruženja međunarodnih subjekata.

Primjerice, neke drevne njemačke zemlje su pripadale drugim državama, kao što je vojvodstvo Schleswig koje je pripadalo Danskoj⁵, te poznatije primjere Alsacea (Elsaß) i Lorraine (Lothringen)⁶, pokrajina koje će dugo opterećivati odnose Francuske i Njemačke.

Pitanje ujedinjenja država njemačkog prostora je iznimno bitno, jer stvaranje takve državenužno ruši dotadašnju koncepciju Europe. Susjedne države nisu gledale naklono na ovu mogućnost, pa je primjerice glavni cilj vanjske politike Francuske upravo politička destabilizacija ovog prostora i onemogućavanje formiranja nacionalne države na svojoj istočnoj granici. Ukoliko bi ovaj prostor bio podijeljen na veliki broj njemačkih država Francuska je imala mogućnost da se u pogodnom trenutku, bilo silom bilo diplomacijom, a prije prvim nego drugim, proširi na štetu tih država. Kissinger⁷ navodi da ovakvu politiku Francuske sa konkretizacijom ciljeva (širenje na istok), uz definirane metode (rascjepkanost-sila) postavlja još Richelieu i primjetna je sve do pada Napoleona III, uz dužnu napomenu da on nije u potpunosti dosljedan ovakvoj politici.

Austrija se također željela proširiti na štetu svojih sjevernih susjeda, što je uostalom pokušala i u Tridesetogodišnjem ratu. Neuspjeh konkretizacije teritorijalnih težnji izaziva postupni gubitak interesa za širenje u ovom smjeru, ali Beču i dalje odgovara postojeća rascjepkanost, kao jamstvo da i Austrija, ukoliko se povoljna prilika pojavi, zadovolji svoje teritorijalne pretenzije. Odnos ove dvije zemlje će se kretati od savezništva do rata, ovisno o konkretnim prilikama. Kissinger dosta precizno navodi stvarni problem europske politike 19. st.: „...unutrašnje uređenje Njemačke izazivalo je u Europi jednu te istu dilemu: kada je Njemačka slaba i podijeljena, izaziva ekspanzionističke porive svojih susjeda, posebno Francuske. No, eventualno ujedinjenje Njemačke užasavalo je susjedne zemlje...“⁸

2.2. Pariški mir

Da bismo mogli razmatrati bitna pitanja koja obrađujemo u ovom radu, potrebno je ukratko objasniti početak procesa restauracije u Europi nakon konačnog pada Napoleona 1815. g. Ibler navodi kako je Francuska, da bi skratila neprijateljsku okupaciju, potpisala konvenciju i prije sklapanja mira, a kojom se obavezala na evakuaciju: „...preko 50 utvrđenih mjesta i predala ogromne količine vojnog materijala, te se tako potpuno razoružala.... Francuska je time još više oslabila svoj položaj u pregovorima oko sklapanja mirovnog ugovora.“⁹ Mir sa Francuskom¹⁰ u čije ime potpisuje Luj XVIII je potpisan u Parizu 30. svibnja 1814. g., no ovaj mir mnoga pitanja ostavlja neriješenim, pa stoga predviđa međunarodnu konvenciju na kojoj će se odrediti budućnosti Europe. Mirovni sporazum započinje uobičajenom proklamacijom o miru, sadržanom u I. članku. Granice Francuske određuje članak II, a članci od III do VII uređuju granice drugih država u Europi. Članci od VIII do XII uređuju kolonijalna teritorijalna pitanja, a preostali članci uređuju različita pitanja, poput prava ribolova u Newfoundlandu, status luke Antwerp, ograničenja naoružanja ratnih brodova, opću amnestiju za čine pojedinaca za vrijeme Napoleona, likvidaciju dugova Francuske koji postoje izvan njezinog teritorija i dr. Kako je navedeno, za neriješena pitanja članak XXXII predviđa sazivanje kongresa u Beču, najkasnije dva mjeseca od potpisivanja

⁵ Danska je imala suprotno mišljenje o ovoj drevnoj pripadnosti.

⁶ Vidi više Clark, C., Iron Kingdom, Penguin Books, London, 2007., str. 510. i dalje

⁷ Cit. Kissinger, H., Diplomacija, Golden Marketing, Zagreb, 2000., str. 89. i dalje

⁸ Ibidem, str. 69. Isti autor navodi i mišljenje jednog britanskog promatrača koji još 1609. g. piše: „... što se tiče Njemačke, kad bi bila podložna samo jednom monarhu, bilo bi to porazno za sve ostale.“

⁹ Cit. Ibler, V., Diplomatska historija 1814-1871, Školska knjiga, Zagreb, 1960., str. 12.

¹⁰ Ibler navodi značaj i ugovora iz Chaumonta iz 1814. g. između Austrije, Prusije, Velike Britanije i Rusije. Već se u njemu navodi odricanje od mogućnosti sklapanja separatnog mira sa Francuskom, kao i obveza Velike Britanije da novčano pomogne ostale saveznike. Tekst sporazuma i komentar vidi u Ibler, op.cit. (bilj. 9), str. 10. i str. 123.

ovog mira. Ovaj članak je iznimno važan jer predviđa sudjelovanje Francuske na takvom kongresu, ali ona: „...mora primiti onakvu organizaciju Evrope i uspostavu ravnoteže, kakvu sporazumno odrede velike sile među sobom.“¹¹ Napominjem da se ovaj sporazum naziva Prvim pariškim sporazumom, u koji su naknadno dodane i neke druge klauzule, u pravilu tajne, a koje su se odnosile na posjede Austrije u Italiji, Varšavsko Vojvodstvo, pitanje ukidanja trgovine robljem¹² i dr. Postoji i Drugi pariški sporazum, koji je posljedica Napoleonovih „100 dana“, a koji sadrži sitne modifikacije na štetu Francuske.

2.3. Bečki kongres¹³

Bečki kongres počinje sa radom u rujnu mjesecu 1814. g pod vodstvom kneza Metternicha. Prvenstveno se postavilo pitanje ravnoteže sila koja je bila ozbiljno poremećena Napoleonovim nesmiljenim prekrajanjem granica u Europi. Polazeći od Pariškog sporazuma na kongresu je stvorena nova politička karta Europe, pa se tako uz određena prekrajanja vuku i neke nove granice, ali one nipošto ne predstavljaju povratak na stanje prije Napoleona.¹⁴ Razloga je više, a kad govorimo o istočnim granicama Francuske to jednostavno više nije bilo i moguće. Njezine zapadne granice se nisu znatnije mijenjale. Kada govorimo o njemačkom području Napoleonova ostavina je bila dobrodošla. Nada¹⁵ navodi da je u Njemačkoj postojalo 360 država i državica 1803. g., dok taj broj pada na 38 već 1815. g. Utoliko je i donošenje rješenja na kongresu bilo lakše.

Glava lureduje pitanje Poljske koju povjerava Rusiji, a koja se zauzvrat obvezuje na provođenje određenih reformi. Varšavsko Vojvodstvo će tako preživjeti ovaj kongres i zadržati određenu samostalnost sve do 1831. g. Krakov postaje slobodan grad na čije područje ni jedna od susjedne tri sile ne smije pristupiti vojskom. Treba reći da je u pregovorima Velika Britanija već na kongresu zagovarala rješenje poljskog pitanja bilo restauracijom bilo stvaranjem nove države.

Glava II uređuje razna pitanja, uglavnom teritorijalna u Njemačkoj. Prusija je izgubila jedan dio teritorija na istoku i to područje koje je stekla particijama Poljske 1790-ih uključujući i grad Varšavu, uz zadržavanje poljske Posnanije, koju je za Napoleona privremeno izgubila. Ovi teritorijalni ustupci su išli u korist Rusije, kao predvodnice protunapoleonskog saveza. Prusija je dobila kao kompenzaciju sjeverni dio Saske (Saksonije), zapadni dio Švedske Pomeranije, kao i velike dijelove Westphalena i Cleves-Berga.

Clark¹⁶ navodi kako je glavni cilj pruske politike zapravo bila cijela Saska, no protivljenje prvenstveno Austrije je dovelo do particije ovog teritorija. Tako je Saska u relativnim odnosima najveći gubitnik Bečkog kongresa, zbog činjenice da je ostala vjerna saveznik Francuske. Odluka da se do kraja bore na strani Napoleona bila je motivirana strahom ne toliko od francuskog cara koliko od teritorijalnih pretenzija Prusije na njezin teritorij. Prusija je pak u pogodnom trenutku od saveznika postala Napoleonov neprijatelj, te svoju

¹¹ Ibidem, str. 13.

¹² Ovo pitanje se dodatno razrađuje u Beču, pri čemu inicijativa, ali i inzistiranje polazi od Velike Britanije, uz otvoreno nezadovoljstvo Španjolske i ponešto prikriveno Francuske.

¹³ Pri izradi ovog rada koristili smo verziju Zaključnog akta Bečkog kongresa na hrvatskom jeziku u prijevodu prof. Iblera. Obzirom da se radi o skraćenoj verziji, za dopunu se služimo verzijom na engleskom jeziku koja je podnesena engleskom parlamentu. Napominjemo da verzija na francuskom jeziku sadrži određene razlike na pojedinim mjestima kada se usporedi sa engleskom verzijom. Tekst dokumenta vidi u Ibler, op.cit. (bilj. 9), str. 137. i Oakes, A., *The great European Treaties of the Nineteenth Century*, Oxford University press, Great Britain, 1930., str. 37.

¹⁴ Zaghi ih naziva „primitivnim granicama“ iz 1789. g. Vidi više u Zaghi, C., Nada, N., et al., *Povijest knjiga 13. : Napoleon restauracija i revolucionarna kretanja (1800-1848)*, Europapress holding, Zagreb, 2008., str. 220. i dalje

¹⁵ Zaghi, C., op.cit. (bilj. 14), str. 253 i dalje; slične podatke daje i Clark.

¹⁶ Clark, op.cit. (bilj. 6), str. 389.

borbu predstavlja kao borbu za oslobođenje, Befreiungskrieg.¹⁷ To i nije čudno, jer je na savez i natjerana prvenstveno na bojnopolju i to 1806. g. bitkama kod Jene i Auerstadta. Prusija je tada bila: „...reduced in size, forced to pay reparations and compelled to become a French ally“¹⁸ Iako je Saska kao kraljevstvo opstala, gubitak teritorija nakon Bečkog kongresa odnosi definitivnu pobjedu Prusije u natjecanju ove dvije države za ulogu hegemona u Njemačkoj. Stoga je posebno zanimljiv članak XV u kojem četiri velike sile jamče pruskom kralju i njegovim nasljednicima ovu cesiju navedenih teritorija. Velika Britanija i Prusija po principu reciprociteta uređuju pitanja tarifa i slobode plovidbe rijekom Elm kao i uspostavu međusobnih puteva za prolaz vojske. Spomenimo još i stvaranje Nizozemskog kraljevstva na sjeveru koje uključuje i područje današnje Belgije, kao i opstanak Galicije. Austrija je odlučila odustati od Belgije kako bi ostvarila proširenje u sjevernoj Italiji, što joj je bilo lakše kontrolirati.

2.3.1. Pitanje obnove Svetog Rimskog Carstva

Nadalje, postavilo se pitanje obnove nekadašnjeg Svetog Rimskog Carstva, koje je nestalo 1806. g. Odgovor na ovaj problem se nalazi u članku LIII, koji predviđa osnivanje Njemačke konfederacije (njem. Deutscher Bund) pod vodstvom Franje I. Habsburškog, kao budućeg oblika organizacije njemačkih država. Iako se ova tvorevina u određenom smislu nastavlja na Sveto Rimsko Carstvo, nikako je ne možemo smatrati njegovom obnovom. Potrebno je reći da je već postojao jedan središnji upravni organ za cijelu Njemačku, kojem je, kako ističu Bastaić i Krizman¹⁹, obećana „neograničena punomoć“. Također, navode da je ovaj središnji upravni departman trebao preuzeti vlast u Rajnskom savezu i to putem novoformiranih guvernera koji bi odgovarali direktno ovom tijelu, a ne pojedinim vladarima. Bečki kongres donosi rješenja koja predstavljaju negaciju navedenog, pa tako za vrijeme kongresa ovo pitanje uređuje posebna komisija sastavljena od predstavnika ovih država²⁰, a rezultat rada ove komisije sadržava aneks IX Akta.²¹

Po Kissingeru ovaj savez ima dvije funkcije.²² Sa jedne strane služi kao obrambeni savez od (zajedničkog?) vanjskog neprijatelja, pri čemu se uglavnom misli na Francusku. Članak LIV to izražava na slijedeći način: „The object of this Confederation is maintenance of the external and internal safety of Germany, and of the Independence and Inviolability of the Confederate States.“ Slijedeći članak navodi da su države članice „... equal with regard to their rights.“ Međutim, navedena jednakost je bila samo formalna.

Postavilo se i pitanje ofenzivnog djelovanja ovog saveza. Takva opasnost, iako je teoretski bila moguća, za susjedne zemlje nije bila stvarna, s obzirom na slabost i rascjepkanost unutar saveza. Članak LXIII doduše spominje da u slučaju kada konfederacija objavi rat, niti jedna država članica ne smije sklapati separatni mir ili zasebno pregovarati o obustavi neprijateljstava. Međutim, puno veće značenje imaju odredbe istog članka koje spominju da države konfederacije brane: „...not only the whole of Germany...“ već i:

¹⁷ R., Gibbons, Exploring History 1400-1900, Manchester University Press, 2007., Manchester, str. 326.; zanimljivo, Friedrich Wilhelm III. u pozivu svojim podanicima na oružje naglašava nužnost otpora Napoleonu, jer im prijete opasnost da nestanu kao Prusi i Nijemci! Ibidem, str. 327.

¹⁸ Ibidem, str. 326.; dvor je zapravo bio nesklon ustanku protiv Napoleona i tek ga je pritisak javnosti primorao da promijeni stranu.

¹⁹ K., Bastaić, B., Krizman, Opća historija države i prava, Informator, 1977., Zagreb, str. 186.

²⁰ Naravno u širem smislu, tj. uključujući Austriju.

²¹ Potrebno je spomenuti da se u članku V, kao i nastavno na ovaj članak, u člancima CIX do CXIV uređuje ipitanje slobodne plovidbe prvenstveno rijekom Rajnom, ali i drugim rijekama, te financijske aspekte ovog pitanja, što je jedan od prvih sporazuma koji uređuje ovu temu međunarodnog prava.

²² Vidi više u Kissinger, op.cit. (bilj. 7), str. 70 i dalje

„...each individual State of the Union, in case it should be attacked,....“²³ Isti članak dalje navodi zabranu međusobnih ratova između država konfederacije, kao i općenito uporabu sile u međusobnim odnosima. Predviđa se medijacija za rješavanje sporova, a ukoliko bi ona bila neuspješna, odlučivao bi poseban sud (Austälgalinsatz), a čiju bi odluku države morale bezrezervno poštovati i sprovesti. U ovom sporazumu, deklaratorno imamo vojni savez, dok će se ekonomski savez uskoro pojaviti u obliku ekonomske unije (Zollverein). Stoga je opravdano pitanje zašto je trebalo čekati sve do 1871. g. da bi se Njemačka ujedinila?

Odgovor leži u drugoj funkciji ove tvorevine, odnosno sprječavanju ujedinjenja Njemačke na nacionalnoj osnovi. Time su se dakako i istovremeno osiguravala prijestolja u manjim državama unutar saveza, što je ipak bilo od podredne važnosti. Već kod same koncepcije ovog saveza na vidjelo izlaze različiti stavovipruskog i austrijskog izaslanstva u pogledu ove međudržavne konfederacije. Dok se pruska delegacija pod vodstvom Hardenberga i Humbolta zalaže za državu u kojoj bi kroz postojanje „...strong central executive organs through which Prussia and Austria could share power over the lesser states“²⁴, Beču ovakvo rješenje nije bilo prihvatljivo. Pretpostavljali su da bi centralizacija vodila do unifikacije u kojoj bi Austrija svoju vlast dijelila sa Prusijom, uz postojanje mogućnosti da se ovaj balans u određenom vremenskom trenutku pomjeri u korist Prusije. Knez Metternich je bio svjestan da prevlast u ovoj tvorevini ne bi bilo moguće ostvariti. Također, ne bi bilo moguće istisnuti Prusiju iz saveza prvenstveno zbog vjerskog elementa s jedne strane, kao i činjenice da druge velike sile, prvenstveno Francuska i Rusija ne bi dozvolile stvaranje takve Velike Austrije. Stoga su Austrijanci tražili jednu dosta labavu zajednicu država sa minimumom centralnih institucija.

2.3.2. Njemački savez

U konačnici, austrijska koncepcija je prevladala, dijelom zbog pritiska Austrije, a dijelom i zbog pritiska drugih sila²⁵. Sporazum o Njemačkoj konfederaciji (zapravo ustav ovog saveza) je potpisan²⁶ 5. lipnja 1815. g, a sastojao se od 39 država.²⁷ Naglašavamo da su sve članice i dalje postojale kao samostalne države, dok je sam savez bio subjekt međunarodnog prava. Glavni organ ove konfederacije je savezna skupština (Bundesversammlung)²⁸ u stalnom sazivu u gradu Frankfurtu. Primat Austrije se osigurava time što se u članku LVIII utvrđuje da ona predsjedava skupštinom. Zemlje članicesuu vijeću imale po jedan glas, pa je tako ukupno bilo 11 glasova, dok ostalih 6 glasova imaju ostale članice, podijeljene u šest grupa, u pravilu teritorijalnim jedinicama koje su sitnije od samih država konfederacije pri čemu svaka grupa ima pravo glasa. Od preostalih članica koje su dobile po jedan glas, možemo izdvojiti Bavarsku, Sasku, Württemberg, Hesse, Baden i dr., dok su slobodni gradovi Bremen, Frankfurt, Hamburg i Lübeck činili primjerice jednu grupu koja je zajedno imala jedan glas. Možemo uočiti da su po 1 glas imala i kraljevstva Luksemburg, Holstein i Hanover, koja su bila pod vlašću stranih vladara i to danskog kralja (Holstein), nizozemskog kralja (Luksemburg), te kralja Velike Britanije (Hanover, do 1837.

²³ Tekst sporazuma vidi u Oakes, op.cit. (bilj. 13), str. 37. i dalje.

²⁴ Clark, op.cit. (bilj. 6), str. 388.

²⁵ Napominjemo da su druge sile npr. V. Britanija, Rusija, i dr., uz Austriju i Prusiju bile jamci sigurnosti i postojanja ovog saveza.

²⁶ U literaturi postoje određena odstupanja u vezi datuma nastanka saveza. Npr. Bastaić i Krizman smatraju da je ovaj savez, obzirom na naknadne izmjene, u potpunosti definiran Bečkim završnim aktima tek 1820. g.; vidi Bastaić, op.cit. (bilj. 19), str. 186.

²⁷ Hesse-Homburg ulazi zapravo 1817. g. Napominjem da broj članica nije bio stalan, naknadno će neke države i istupiti.

²⁸ Negdje se javlja i naziv uže vijeće.

g.). Za sve bitnije izmjene, kao i za donošenje organskih zakona, iznimno se propisuje sazivanje Opće (proširene) skupštine²⁹ (plenum) koja bi se sazvala po ključu predviđenom već u samome aktu. Plenum je imao drukčiju podjelu glasova, pa se tako pojedine države razlikuju prema broju glasova koje imaju, tj. neke su imale po četiri glasa (npr. Austrija), pojedine imaju tri glasa, dok u konačnici postoje i države sa dva odnosno samo jednim glasom. Vijeće u pravilu odlučuje koje će predmete uputiti plenumu, koji je pak isključivo nadležan za: „...revizije ustavnih odredbi, odluke o sastavu Saveza, o objavi rata i zaključenju mira.“³⁰ U obje skupštine odluke bi se donosile većinom glasova i to običnom kada se glasovalo u skupštini, a kod glasovanja u plenumu je za određena pitanja trebala biti dvotrećinska, ali se iznimno tražii jednoglasnost, npr. u slučaju prijema nove članice u savez. U takvom slučaju bi dnevni red prethodno odredila Savezna skupština, uključujući i prethodno odlučivanje koja bi ga pitanja činila.

Bastaić i Krizman navode da je postojala namjera osnivanja suda koji bi otklanjao sporove između članica saveza, obzirom da je rat među njima bio strogo zabranjen. Ova zamisao se ipak izjalovila, ali se kasnije ostavljala mogućnost imenovanja suda neke druge članice saveza nadležnim za spor, pri čemu ta država nije smjela biti osobno zainteresirana za ishod spora.

Zanimljivo je da su i Prusija i Austrija imale dijelove svog teritorija koji nisu ulazili u sastav Konfederacije, što će dodatno otežavati kasnija nastojanja stvaranja nacionalne države.

2.3.3. Zajednička vojska

Kad govorimo o zajedničkoj vojsci, potrebno je reći da je njezin ustroj Prusija zagovarala još u Beču, pri stvaranju Njemačkog saveza. Pri tome je sebe vidjela u zapovjednoj ulozi. Ne iznenađuje da je ovo pitanje Austriji neprihvatljivo, pa čak i pod uvjetom da je njima ponuđeno zapovjedništvo. Sve što je iole mirisalo na unifikaciju, Beču je predstavljalo opasnost koju je trebalo ukloniti.

Prusija je ipak uspjela stvoriti vojsku saveza nakon napada Francuske na Rajnu. Opet se javlja inicijativa Berlina, koju državnice pozdravljaju, a koju Beč opet doživljava kao pokušaj ujedinjenja i čini sve što je u njegovoj moći da ovo pitanje ostane samo na inicijativi. Prusija se ne usuđuje otvoreno suprotstavljati Austriji, iako je ona kočila njezinu politiku.

Clark³¹ detaljno opisuje i strah od Rusije, jer su sjećanja na vojnu silu Aleksandra I. od preko milijun vojnika ulijevala strahopoštovanje. Obzirom na stalni balans između vlastitih interesa i pažnje da se ne isprovocira s jedne strane Austrija, a s druge Rusija, pruska visoka politika se stalno nalazila pred novim iskušenjima. Udajom princeze Charlotte za prijestolonasljednika Nikolu došlo je do približavanja Rusiji što je ujedno značilo i prodor konzervativnih ideja.

2.3.4. Sveta alijansa

Druga bitna novina je Sveta alijansa kojoj je svrha očuvati poretke uspostavljene kongresom.³² Ideja izvorno potječe od ruskog cara Aleksandra I., a Metternich je uobličuje i razrađuje kako bi bila prihvatljiva svima. Potpisana je 26. studenog 1815. g. od stra-

²⁹ Proučena literatura ne pruža dokaz da je ova mogućnost ikad iskorištena.

³⁰ Bastaić, op.cit. (bilj. 19), str. 186.

³¹ Vidi Clark, op.cit. (bilj. 6), str. 398.

³² Očuvanje ovih poredaka nužno predstavlja gušenje demokratskih težnji koje se već tada javljaju.

ne Rusije, Austrije i Prusije. Sam naziv dolazi iz teksta ovog neobičnog i neuobičajenog sporazuma, gdje se navodi da se navedeni vladari udružuju u „Sveti savez“ u kojem će u budućnosti svoju politiku voditi prema temeljnim principima (zajedničkog) kršćanskog učenja, a to su pravda, ljubav i mir.³³ Također ističu kršćanski moral kao mjerilo u javnom političkom životu.

Zajedništvo se ističe već i članku I, pa se tako navodi: „...tri ugovarajuća monarha ostat će sjedinjeni vezama istinskog i nerazrješivog bratstva, i smatrajući se zemljacima, oni će se svakom prilikom i na svakom mjestu pomagati i podupirati,...“³⁴ Povezujući element tri potpisnice je očito vjerski, jer se radilo o (isključivo) zajedničkom vanjskopolitičkom djelovanju vladara tri kršćanske zemlje i to pravoslavne Rusije, katoličke Austrije i protestantske Prusije i to na temelju (kršćanskih) vrijednosti koje dijele.

Nastaje jedno novo razdoblje u međusobnim odnosima, jer se vladari obvezuju suzdržavati od međusobnih ratova, a potencijalne konflikte koji mogu nastati među njima se obvezuju rješavati na kongresima, koje će u takvim prilikama sazivati. U konačnici pozivaju i sve druge sile da pristupe savezu.³⁵ Glavna bojazan ovih država je bila neka nova nacionalna revolucija koja bi mogla nastati i narušiti uspostavljenu ravnotežu. Usmjeren je prvenstveno protiv Francuske³⁶ koja i dalje nije uživala povjerenje, iako sei ona priključuje savezu 1818. g. Tako smisao Alijanse postaje univerzalan – spriječiti bilo kakvu nacionalnu revoluciju koja bi imala za posljedicu stvaranje republike u nekoj zemlji.

Ustav, podjela vlasti, narodno predstavništvo (odnosno veća/stvarna vlast u rukama ovog tijela) i sl. su predstavljale glavnu bojazan članica.³⁷ Poslovično suzdržana Britanija nije ušla u ovaj savez jer je smatrala da su temeljna načela saveza apstraktna i podložna različitom tumačenju, što je ponajbolje vidljivo iz izjave lorda Castlereagha, vođe delegacije Velike Britanije koji je Svetu Alijansu smatrao: „...uzvišenim misticizmom i besmislicom.“³⁸ Britanija nominalno pruža podršku sporazumu, te prihvaća zajedničke vrijednosti na kojima se na zasniva, ali navodi da ga zbog vlastitihustavnih ograničenja nije u mogućnosti potpisati. Treba dodati i neprihvatljivost Alijanse za Britaniju i zbog formulacija iz sporazuma prema kojima bi se, po njihovom mišljenju, obvezivalo intervenirati i u pitanjima koja ulaze u unutrašnje stvari drugih država, što zorno demonstrira primjer Napulja već 1820. g.

2.3.5. Savez četvorice

Britanija će u konačnici i ući u savez, ali politički koji će biti osnovan za sprječavanje potencijalne teritorijalne agresije od strane Francuske. U Savez četvorice uz Veliku Britaniju, ulaze i izvorni članovi Svete alijanse, koju ovaj savez postupno zamjenjuje. Savez je stvoren sporazumom iz Aachena dana 18. listopada 1818. g. Kissinger ova dva saveza razlikuje i to tako da Alijansu vidi kao sredstvo za sprječavanje nacionalnih revolucija, ujedno kontrolirajući i avanturecarske Rusije, dok je Savez četvorice usmjeren za obuzdavanje Francuske.

³³ Vidi detaljnije na New Advent: Holly Alliance, <http://www.newadvent.org/cathen/07398a.htm>, web adresi pristupljeno 02.07.2010. g.

³⁴ Tekst sporazuma vidi u Ibler, op.cit. (bilj. 9), str. 169. Verzija na engleskom jeziku dostupna u Oakes, op.cit. (bilj. 13), str. 34.

³⁵ Postavlja se pitanje karaktera ovog sporazuma s obzirom da ga nije potpisao Papa, kao i turski sultan, čiji izostanak se može opravdati s obzirom da ne dijeli zajedničke (vjerske) vrijednosti s drugim potpisnicima. Tako i <http://www.newadvent.org/cathen/07398a.htm>.

³⁶ Suprotno Kissinger, op.cit. (bilj. 7), str. 72. i dalje.

³⁷ Metternichova razmišljanja na ovu temu vidi u njegovom pismu caru Aleksandru. Gibbons, op.cit. (bilj. 17), str. 332.

³⁸ Cit. Briggs, A., *The Age of Improvement 1783-1867*, Longmans, London, 1959, str 345., prema Kissinger, op.cit. (bilj. 7), str 76.

Ovo mišljenje nam nije prihvatljivo prvenstveno zbog toga što je i Alijansa usmjerena prvenstveno protiv Francuske. Prevladavalo je mišljenje da je nova revolucija najizglednija, s obzirom na tradiciju, upravo u Francuskoj, iako je ona u tom trenutku monarhija sa Lujom XVIII. na prijestolju. Po pitanju kontrole Rusije, treba reći da određene konstatacije svakako jesu točne, ali ne u smislu da je Rusija svojevrijedno inicirala nastanak saveza i u njemu aktivno sudjelovala, a kojem bi cilj bio upravo sputavanje te iste Rusije. Konačno, razlike između ovih saveza postoje, ali uočljivo je i postojanje jasnog kontinuiteta, tim više što smatramo da je Savez četvorice svojevrsna konkretizacija Svete Alijanse, kako bi bila prihvatljiva Velikoj Britaniji.

2.3.6. Učinci navedenih sporazuma i saveza

Uspjeh kongresa očitava se u stvaranju stabilnosti na kontinentu, a to je bilo moguće jedino ukoliko sve strane ne budu (pretjerano) nezadovoljne, ako se već njihovo zadovoljstvo ne može osigurati. Ukoliko bi neka zemlja pobjednica bila iznimno nezadovoljna rezultatima kongresa, postojala je velika mogućnost da: „... (takvu) ojađenu zemlju automatski podrži nezadovoljna poražena strana.“³⁹ Praktično, to je značilo da su se u obzir morali uzeti i francuski interesi, uz interese zemalja pobjednica, pa se Francuskoj tako jamče njezine drevne granice (aciént), iako su te „drevne“ granice, kako ističe Kissinger⁴⁰, znatno veće od francuskih granica prije Napoleona.

Zanimljiva je opaska Iblera o politici Velike Britanije, jer uočava da: „... je Velika Britanija bila protiv Francuske kao kolonijalne, pomorske i trgovačke sile, a da ju je zaštićivala kao kontinentalno-evropsku silu.“⁴¹

Habsburška Monarhija je u krugu navedenih zemalja bila relativno zaostala i po pitanju političkih sloboda, ali i u ekonomskom razvoju.⁴² Kako će navedeni sporazumi voditi ka sporazumima međusobnog osiguranja koji su između ostalog uzrok Velikog rata, po Kissingeru oni postaju i sve neprivačniji Velikoj Britaniji. On nadalje opisuje kako se Velika Britanija postupno udaljava od ovakve politike, ujedno se izolirajući i koncentrirajući na širenje svog carstva. Posljedično, podrška Austriji time sve više kopni. Kako oslonac na Britaniju slabi, tako se Austrija sve više približava Rusiji. Takva prisnost je imala i svoju cijenu, koja se očitivala u usvajanju i branjenju sve konzervativnijih vrijednosti. Ovakva politika u anakronoj državi koja je ujedno bila i multinacionalna, samo je mogla na unutrašnjem planu radikalizirati prilike. Eksplozija je bila izvjesna, jedino stvarno pitanje je pitanje trenutka u kojem će se sustav početi urušavati.

Prusija možda nije dobila ono što je željela, ali je odlučila izvući maksimum iz onog što je dobila. Bitna pitanja postaju odnos prema Austriji, ali i drugim njemačkim državama. Uskoro će se iskristalizirati dva cilja pruske politike na međunarodnom planu: ekonomski, izraženi kroz carinski savez i vojni, izražen prvenstveno kroz pitanje vlastite sigurnosti.

3. Stvaranje pretpostavki za nastanak njemačkog carstva

3.1. Carinska unija

Carinska unija (Zollverein) nije direktna posljedica samog Bečkog kongresa, već se javlja kao odgovor na Njemački savez. Nezadovoljstvo Prusije koncepcijom saveza kakva je usvojena u Beču već je izneseno, a to će nezadovoljstvo postupno sve više rasti. Vrlo

³⁹ Cit. Kissinger, op.cit. (bilj. 7), str.70.

⁴⁰ Ibidem; Precizan opis Talleyrandove politike daje Ibler, op.cit. (bilj. 9), str. 13.

⁴¹ Ibidem, str. 14.

⁴² Ne uzimajući u obzir Rusiju.

brzo će ga početidijeliti i druge njemačke državice. Postaje očito da Austrija savez koristi za promicanje svojih konzervativnih ideja, pri čemu se vrlo efikasno obračunava sa nacionalnim pokretima koji se javljaju u drugim državama kao i drugim liberalnim idejama. Otpor koji se pri tome javlja iskoristiti će Prusija stvaranjem ekonomskog saveza u koji će postupno ulaziti druge njemačke države.

Dobar prikaz ovog procesa daje Clark, pa tako navodi da je još 1825. g. inicijativa za stvaranje carinske veze Prusiji došla od strane Hesse-Darmstata, što je tada odbijeno. Smatralo se da bi korist od ovakvog pothvata bila zanemariva.⁴³ Prusija je napravila grešku, ali je ne ponavlja, jer se već iduće godine puno veća pažnja posvećuje stanju državnih financija, kao i prednostima koje bi carinska (de)regulacija donijela. Napokon, kako je teritorij zemlje je bio rascjepkan, tako da se ubrzo uviđa prednost takvog saveza. Na ponovljenu ponudu Hessea iz 1827. g. Prusija nije dugo oklijevala. Tako nastaje Carinska i trgovačka unija, koja će biti osnova kasnije Njemačke carinske unije. Bastaić i Krizman navode da: „Područje tog udruženja predstavljalo je jedinstveno carinsko i trgovinsko udruženje sa zajedničkim carinskim propisima i istovremeno s jedinstvenim osnovnim načelima za oporezivanje pojedinih unutrašnjih poduzeća.“⁴⁴ Osim očitih financijskih koristi, jasno je da ovakva grupiranja imaju i jaku političku konotaciju, stoga i Austrija odgovara osnivanjem svog carinskog saveza. Postoji ujedno i snažan politički razlog za ovakav čin, jer grupirajući oko sebe određene države nužno ih na taj način udaljava od Prusije. U pismu Trauttmansdorfu Metternichtako tvrdi: „...all of Prussia efforts will be focused on entangling the remaining states in its net.“⁴⁵

Kako ove mjere nisu uspjele, Austrija počinje podržavati Saski savez⁴⁶, koji je Prusima bio konkurencija. Međutim, to nije bilo dovoljno. Državice su postupno pristupale u uniju, a Prusija je osiguravala ulazak i uporabom sile, kada pregovori nisu davali ploda.

Konačni rezultat je Njemačka carinska unija, nastala početkom siječnja 1834. g. Ova unija se postupno širi pa joj pristupaju Baden, Nassau i Frankfurt 1835. g., Lippe, Brunswick i Lukseburg 1841. g., a kasnije i druge države. Početkom 50-ih godina 19. st. dolazi i do ulaska suparničkih Hannovera i Oldenburga, što predstavlja konačnu potvrdu pobjede ovog saveza. Proces završava 1838. g. kada ulaze slobodni gradovi Hamburg i Bremen.

Iako je savezu Prusija namijenila ulogu tijela kroz kojeg bi disciplinirala ekonomski neposlušne⁴⁷ državice i osiguravalo prevlast Prusije, to je bilo samo djelomično ostvarivo. Prusija nije uspijevala efikasno koristiti savez u navedenom smislu, pogotovo u prvim desetljećima.

3.2. Narodna skupština iz 1847. g.

Za sazivanje Narodne skupštine, bitan je jedan od posljednjih Hardenbergovih⁴⁸ zakona. Clark navodi da se 1820. g. pri zakonskom uređivanju pitanja duga države⁴⁹ propisuju da, ukoliko država u budućnosti bude dizala novi zajam, to može učiniti isključivo uz sudjelovanje i garancije sazvane Narodne skupštine. Ovo pitanje spominjemo jer će upravo sazivom ove skupštine 1847. g. biti učinjen još jedan korak bliže revoluciji. Naime, Prusija

⁴³ Detaljnije Clark, op.cit. (bilj. 6), str.391. Uvid u pravne dokumente vezane za *Zollverein*, koji su bili na snazi u pojedinim njemačkim državama daje Crosby, M., B., *The making of a German Constitution*, Berg, Oxford, 2008., str. 162.

⁴⁴ Bastaić, op.cit. (bilj. 19), str. 190.; unija je bila utemeljena međunarodnopravnim ugovorima.

⁴⁵ Cit. iz Rowe, M., *Christian Bernstorff and Prussia*, Cambridge, 2003., str. 214., prema Clarku, str.393.

⁴⁶ O odnosima između Austrije i Prusije vezanim uz ekonomske saveze vidi više Abrams L., str.11.

⁴⁷ Naravno, Prusija bi pojam neposlušnosti tumačila prema svojim mjerilima.

⁴⁸ Hardenberg, uz Steina je najzaslužniji za reforme koje će udariti temelje naglom razvoju Prusije. Prikaz reformi vidi u Bastaić, op.cit. (bilj. 19), str. 188. i dalje.

⁴⁹ Koji je tada iznosio nešto preko 180 milijunatalera. Vidi više Clark, op.cit. (bilj. 6), str. 342.

je ulagala puno novca u izgradnju željezničke infrastrukture. U većini slučajeva privatni kapital je bio spreman ući u projekte izgradnje mreže, ali se on nije mogao mobilizirati pri izgradnji pruge isključivo za vojne svrhe, prvenstveno radi ekonomske neisplativosti projekta. Kako je Francuska gradila mrežu prema istoku kojom bi u slučaju sukoba, u kratkom vremenskom roku mogla poslati veliki broj trupa na istočnu granicu, Prusija je bila prisiljena parirati vlastitim infrastrukturnim projektom.

Od konfederacije zahtjeva izgradnju pruge prema zapadu, a u čijim bi troškovima zajedno sudjelovale sve zemlje konfederacije. Obzirom da ovaj prijedlog na razini konfederacije nije usvojen, Prusija je ipak odlučila izgraditi prugu vlastitim sredstvima i tako poništiti prednost Francuske u slučaju nekog budućeg sukoba. Kako sama država nije imala potrebna sredstva, odlučila je problem riješiti zajmom. Po postojećem Haredenbergovom zakonu to je bilo moguće samo uz suglasnost narodne skupštine, kakvu Prusija nije imala, tj. postojala su narodna predstavništva u obliku skupština na pokrajinskoj, ali ne i na saveznoj razini.

Kralj Friedrich Wilhelm IV. patentom saziva skupštinu dana 3. veljače 1847. g., međutim ova skupština nije izabrana temeljem prava glasa građana Prusije, nego su postojeće pokrajinske skupštine slale svoje predstavnike koji tako čine ovu novosazvanu skupštinu. Već se u patentu navodi isključivi cilj sazivanja, a to je potvrda novih zajmova. Ovakvo mišljenje o svojoj svrsi nisu dijelili i okupljeni predstavnici, koji su izglasavanju potvrdu željenih zajmova uvjetovali sastancima narodne skupštine u pravilnim vremenskim intervalima. Kako kralj nije bio spreman za ovaj ustupak, skupština je u konačnici raspuštena.

Poraz liberalnih ideja je utjecao na opće raspoloženje u zemlji, te ubrzavanje širenje i konkretizaciju ciljeva u obliku traženja Ustava i narodnog predstavništva. Vjerojatno bi sam proces liberalizacije Prusije teкао postupno i još dugo ne bi došlo do promjena koje bi na bilo koji način sputavale kraljevu vlast da nije došla burna 1848. g. Obzirom na revolucionarna događanja⁵⁰ širom Europe⁵¹, posebno događaje u Švicarskoj i na Apeninima, atmosfera diljem Prusije, a posebno u Berlinu i Rajske oblasti, postaje užarena. Kralj djeluje preventivno, objavljujući trenutno ukidanje cenzure i uvođenje ustava. Ovaj potez se pokazuje mudrim, jer se silna akumulirana energija preusmjerava iz agresije u radost i slavlje radi ostvarenja željenih političkih težnji. Do komplikacije zbivanja dolazi kada par vojnika slučajno otvori vatru prema masi koja slavi na trgovima i ulicama. Iako ljudskih žrtava nije bilo, u nastaloj panici pronose se dezinformacije o ljudskim žrtvama.

Rezultat jestvaranje barikada po ulicama, a dolazi i do sukoba između građanstva i vojske. U trenutku kada mu je tron izložen opasnosti, Friedrich Wilhelm IV povlači neuobičajene poteze koji ne samo da mu spašavaju krunu, već i daju zamah ujedinjenju Njemačke. Kralj šalje vojsku izvan grada u Postdam i sam, na konju, jaše kroz Berlin noseći crveno-žuto-crnu zastavu Njemačke. Kralj uspijeva smiriti stanje u državi, te postaje simbol koji poziva na ujedinjenje.

3.3. Odnos Prusije i Austrije prema ujedinjenju

Ideja o državi svih Nijemaca sve više i više uzima maha u Prusiji, ali i u drugim njemačkim državama. Upravo u 19. stoljeću na ovom prostoru se javlja duboko zanimanje za povijest, a posebne emocije pobuđuje pitanje Reicha koji postupno postaje središnja ideja oko koje se okuplja inteligencija. Kako navodi Burrow: „...Germany was seen as a

⁵⁰ Često se ističe politički i nacionalni kontekst 1848. g. Potrebno je navesti i socijalni kontekst ovih zbivanja. Primjerice, mnogi radnici su 23. lipnja na prosvjedima u Parisu nosili zastave sa upečatljivim sloganom „Du Pain ou du Plomb!“, prema Cohen, M., J., Major, J., History in Quotations, Weidenfeld & Nicolson, London, 2008., str. 557. Vidi više i u Roberts, J., M., The Penguin History of the Europe, Penguin Books, London, 1997, str. 402.

⁵¹ Zanimljiva je Trevelyanova sinteza ovih zbivanja, pa on tako ističe: „1848 was turning point at which modern history failed to turn“, cit. prema Cohen, Major, str. 563.

nation but not, despite the German base of the Holy Roman Empire, a state."⁵² Postavlja se pitanje da li bi se takva država uopće mogla stvoriti, te na koji način dokućiti postojeću državno-političku rascjepkanost. Sam proces ujedinjenja nužno traži i državu koja bi to ujedinjenje predvodila.⁵³ Mnoge države su smatrale da bi Prusija bila najpozvanija biti predvodnica u tom procesu, ali postojala je ozbiljna zapreka. Naime, Prusija je još uvijek bila jedan od posljednjih bastiona apsolutizma, te su uvriježilo mišljenje da je nužna prethodna demokratizacija zemlje upravo kroz ustav i narodno predstavništvo, što zapravo znači ograničenje kraljeve vlasti. Stoga većina ipak odriče Prusiji titulu najboljeg kandidata⁵⁴, unatoč očiglednom potencijalu.

Stoga su mnogi polagali nade u Austriju, u kojoj su stavovi glede ujedinjenja upravo dijametralno suprotni. Jačanje nacionalnih ideja skoro sigurno znači kraj monarhije, a ukoliko bi ona i ostala tada sigurno ne bi bila u dotadašnjem obliku – nužno bi došlo do podjele vlasti. Stvaranje teritorijalnih jedinica sa određenim elementima samostalnosti je bila velika opasnost za Beč. Pitanje da li bi takva Mađarska ili pogotovo slavenska država, s obzirom na tada vladajući pan-slavizam, ostala u monarhiji? Drugim riječima, da li bi i do tada nezamisliva konfederacija bila dovoljna? Stoga Beč nije prihvatio ovu ideju znajući da bi vjerojatno puno više izgubio nego dobio.

3.4. Teorijske koncepcije ujedinjenja

Samo osnivanje Njemačke države predstavlja konačan poraz ideje Francuske kao najmoćnije sile na europskom kontinentu. Stoga se ujedinjenje promatra kroz dvije suprotne koncepcije. Odnos Prusije kao najmoćnije njemačke države i Austrije s druge strane je ključ njemačkog ujedinjenja. Po jednoj koncepciji, tzv. Großdeutsch koncepcija, ujedinjenje u nacionalnu državu bi bilo pod vodstvom i pod primatom Austrije. Treba reći da je ova koncepcija imala svojevremeno pristaše i u samoj Prusiji. Po drugom mišljenju, tzv. Kleindeutsch koncepciji, njemačke državnice bi se okupile oko najmoćnije među njima, a u ovakvom skupu ne bi bilo mjesta za Austriju. Vidljivo je da druga koncepcija ne ide u potpunosti od pojma nacionalne države.⁵⁵ Takvo rješenje na prvi pogled nije logično jer stvara dvije nacionalne germanske⁵⁶ države koje k tome još i graniče. Međutim, potrebno je uzeti u obzir da je potonja koncepcija umjesto nacionalnom kriteriju zasnovana na vjerskom kriteriju. Grupiranje njemačkih protestantskih državnica u jednu državu je imalo mnoge zastupnike među intelektualcima tih država. Renan⁵⁷ ističe da zajednički jezik, ista vjeroispovijest, zemljopisni položaj ili zajednički interes osoba (više) nisu preduvjeti zajedničke države. Posebno je zanimljiva negacija vjeroispovijesti kao nužnog elementa pri stvaranju države, jer: „There are no longer masses of people uniformly professing a single belief... There is no longer a state religion... We no longer divide nations into Catholic and Protestant.“⁵⁸ Konačno, Ferguson ističe da u očima mnogih: „...an imperfect nation state was... preferable to no nation state at all.“⁵⁹

⁵² J. Burrow, *A History of Histories*, Vintage Books, New York, 2008., str. 429

⁵³ Ovakav zaključak dobiva na snazi posebno nakon ujedinjenja Italije.

⁵⁴ Suprotno mišljenje zastupali su pripadnici tzv. " Pruske škole", npr. von Sybel i von Treitschke. Prema njihovim razmatranjima Hohenzollerni su preodređeni da ujedine Njemačku. Burrows, op.cit. (bilj. 52), str. 429 idalje.

⁵⁵ Nacionalna država je pojam koji je doživio snažnu razradu u 19.st. Između ostalih, za to su zaslužni i radovi Mancinija, koji je ujedno i začetnik talijanske škole koja dalje razmatra pitanja nacije i nacionalne države. Vidi više u Varadi, T., et al., *Međunarodno privatno pravo*, Službeni glasnik, Beograd, 2010., str.429.

⁵⁶ Naravno uzimajući u obzir multinacionalni sastav Habsburške monarhije u kojoj austrijski element ima političku prevagu sve do Austro-ugarske nagodbe 1868. g.

⁵⁷ Gibbons, op.cit. (bilj. 17), str. 368.

⁵⁸ Burrows, op.cit. (bilj. 52), str. 369. Primjerice, Bismarck je smatrao da katolici ne mogu biti vjerni podanici Prusiji upravo radi svoje vjere.

⁵⁹ N., Ferguson, *The War of the World*, Penguin Books, 2007, London, str. 75.

Javlja se i koncepcija koja je predstavljala svojevrstu obnovu Svetog Rimskog Carstva, prema kojoj bi kralja Njemačke birao skup elektora. Težnja Prusije je bila da taj kralj bude Prus, međutim na tome se nije pretjerano inzistiralo kako se ne bi poticao sukob sa Austrijom, čiji se primat i dalje uvažavao.

Napominjem da su promišljanja o odnosu nacije i države u ovom razdoblju bila u punom zamahu, pa ukratko navodimo kako Renan u svom poznatom predavanju "Qu'est-ce qu'une Nation?" ističe da vladarska kuća nije uvjet postojanja/postanka države jer: „Aside from right of dynasties, there is also the right of nations.“⁶⁰ Nadalje navodi da: „...the German race... has the right to reclaim the scattered members of its family, even if these members do not ask to be reclaimed.“⁶¹

3.5. Propast ujedinjenja iz 1848. g i posljedice

Potrebno je naglasiti da je ove burne godine skoro došlo do ujedinjenja i to prema tzv. Großdeutsch koncepciji, prema kojoj se predlagao ulazak Austriji to njezinih njemačkih i čeških posjedau jedinstvenu Njemačku. Ostatak njezinih teritorija bi bio izvan nove tvorevine i činio bi zasebnu državu kojom bi vladala habsburška loza. Time bi de facto nastala personalna unija ovih zemalja.

Da je Austrija pristala, ujedinjenje bi bilo neminovno. Iz razloga koje smo već spominjali u radu, ovo rješenje nije odgovaralo Beču, koji daje protuprijedlog: integracija cjelokupne Habsburške monarhije u novu njemačku državu. Skupština u Frankfurtu se oko ovog protuprijedloga nije mogla usuglasiti, tako da je ujedinjenje po ovoj koncepciji propalo.

Skupština konfederacije se okrenula rezervnoj opciji, pa dana 27. ožujka izglasava novu državu koja bi bila ustavna monarhija, a dan kasnije izglasavaju Friedricha Wilhelma IV za njemačkog cara i predlažu nacrt⁶² budućeg ustava. Iz Frankfurta kreće delegacija koja mu u Berlinu nudi krunu. Fridrich Wilhelm IV nije prihvaćao pozive da preuzme ovu krunu⁶³, smatrajući da mu jeza carsku krunu potreban i legitimitet, uz (prikriveno) nezadovoljstvo liberalnim ustavom. Prvenstveno je želio pristanak svih drugih njemačkih prinčeva koji bi se na ovaj način zapravo dobrovoljno odrekli svojih prava na krunu. Potreban je dakle međusobni sporazum, kojim bi se priznao njegov senioritet. Zahtijevao je također i pristanak Austrije, čime bi se i ona odrekla svog, po mnogima drevnog prava. Iako je Friedrich dakle odbio ponuđenu krunu, on i dalje izražava svoju spremnost da je pod navedenim uvjetima prihvati.

Nastaje pat pozicija, a u međuvremenu se javlja i treći prijedlog, tj. koncepcija koncentričnih krugova, prema kojoj bi nastala unija⁶⁴ njemačkih zemalja sa Prusijom na čelu, a koja bi bila u takvom obliku ujedinjena sa Austrijom. Dok se Beč promišljao, dvadeset šest državnica iskazuje želju za ujedinjenjem, dok mu se protive jedino Bavarska i Würtemberg. Ponovo dolazi do dugih i iscrpnih pregovora, ali ne i do kompromisa. Postupno manje državnice povlače svoje suglasnosti, prvo Saska i Hanover, a kasnije i Baden. Konačno i Austrija odbija sve prijedloge i ponavlja svoj, dakle ulazak cijele Habsburške monarhije. To je ujedno bio i konačan udarac ujedinjenju. U konačnici, ideja o ujedinjenju

⁶⁰ Gibbons, op.cit. (bilj. 17), str. 368.

⁶¹ Ibidem.

⁶² Njemačka bi bila ustavna savezna država, kojoj bi na čelu bio car. Naslov bi bio nasljedan i to prema načelu primogeniture. Car bi vladao uz pomoć ministara koje bi sam imenovao, kao predstavnička tijela predviđeni su dom država i narodni dom. Uskoro se postavlja i pitanje privremene centralne vlasti (carski namjesnik sa ministrima). Iako će namjesnik biti izabran, te će mu skupština prenijeti svoje ovlasti, on će odbijanjem proglašenja ustava carstva još više produbiti krizu. Vidi više u Bastaić, op.cit. (bilj. 19), str. 191.

⁶³ Zanimljivo da ni Wilhelm I nije bio presretan carskom krunom.

⁶⁴ Nastajanje ove koncepcije vidimo u savezu triju kraljeva, gdje se uz Prusiju nalaze i Saska i Hannover, a koji će se kasnije širiti pristupanjem drugih država. Slično i Bastaić, op.cit. (bilj. 19), str. 191.

će spasti na Njemački savez, što je zapravo i bila početna pozicija prije ovog burnog razdoblja.

Razočarenje u Berlinu je bilo ogromno. Jedinstvena državakojase činilatako stvarnom, sad jesvakim danom nestajala sve brže i činila se zabludom, a sabotirale su jepravo Bavarska, Baden i Saska, dakle zemlje čijim vladarima je pruska vojska 1848. g. sačuvala prijestolja. Ovu ironiju zapaža i Marx koji cinično primjećuje: „...the more these forces (Bavarska, Baden i Saska) re-establish themselves, the more the petty princes deserted Prussia to throw themselves into the arms of Austria.“⁶⁵

Spomenut ćemo još i podatak da su se uskoro odnosi među njemačkim zemljama dodatno pogoršali krizom koju je izazvao sukob u elektoratu Hesse-Kassel. Između elektora i skupštine nastaje sukob koji je ubrzo prerastao u opći njemački sukob. Tek popuštanjem Prusije, kao predvodnice jednog tabora, sporazumom u Ólmutzu izbjegnut je rat. U samo dvije godine, situacija se od vrhunca nacionalnog zanosa i izglednog ujedinjenja promijenila u jedva izbjegnuti rat i potencijalni raspad konfederacije.

Ovaj događaj će biti od prvorazredne vrijednosti za kasnije ujedinjenje, naime tada se rađa svijest da je ujedinjenje sa Austrijom praktično nemoguće i upravo je ovo događaj nakon kojeg tzv. Kleindeutsch koncepcija postupno prevladava. Ujedinjenje se nije ostvarilo, a većina je kao razlog vidjela odugovlačenje i uvjetovanje Austrije. Sada se oči pristalica ujedinjenja polako počinju okretati prema Berlinu.

3.6. Ustav iz 1850. g. i podjela vlasti u Prusiji

Kada ovo razdoblje nije polučilo željene posljedice u vanjskim odnosima, pomalo neočekivano pružilo je plodove na unutrašnjem planu.

Pruski Ustav⁶⁶ je donšen 1850. g., a njegovom donošenju su prethodile 2 godine žučnih rasprava i političkih sukobljavanja.⁶⁷ Rezultat je 119 članaka koje su već i u vrijeme donošenja bili dosta konzervativni. Kao primjer navodimo treći odjeljak, koji uređuje podjelu vlasti u državi.

Uz donji dom (Landtag) kojeg je činilo ukupno 433 zastupnika, dolazi i do uspostave gornjeg doma (Herrenhaus)⁶⁸, koji je oblikovan prema engleskom modelu House of Lords. Zastupnici su se birali isključivo za donji dom na vrijeme od 5 godina, dok su se u gornji dom imenovali. Biračko pravo su imali svi odrasli muškarci, s tim da su se njihovi glasovi, ovisno o poreznom cenzusu, različito vrednovali. Tako su postojala tri razreda od kojih je svaki birao jednu trećinu zastupnika.⁶⁹ Pri tome, iako je svaki razred birao jednak broj zastupnika, u prvi razred je ulazilo 5% najbogatijih Prusa, a primjerice treći razred je činilo preko 80% građana.

Kralj pridržava svu izvršnu vlast, što izričito propisuje članak 45. Doduše, traži se da svaku odluku kralja supotpíše i resorni ministar, ali to je tek privid promjene u odnosu na prethodno razdoblje. Naime, ministre imenuje i opoziva upravo kralj. Kako je osoba kralja

⁶⁵ Cit. Marx prema Karl Marx and Frederick Engels in Neue Rheinische Zeitung Revue, <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1850/11/01.htm>, web adresi pristupljeno 05.07.2010. g.

⁶⁶ Tekst ustava na njemačkom jeziku vidi na <http://www.documentarchiv.de/nzjh/verfpr1850.html>; verzija na engleskom jeziku na http://en.wikisource.org/wiki/Constitution_of_the_Kingdom_of_Prussia; u literaturi se često navodi da je ustav „*darovan*“ što dobro opisuje stav dvora o ovom pitanju.

⁶⁷ Ideja ustava je još i starija, međutim tek je revolucionarna 1848. g. pružila stvarnu mogućnost njegovog donošenja. Prije ove godine, ova ideja je kategorički odbijana, pa je tako primjerice i sam Friedrich Wilhelm IV govorio kako je nedopustivo da se između njega i njegovih podanika ispriječi kakav tričavi komad papira.

⁶⁸ U njemu su se uglavnom nalazili Junkeri (siromašno zemljišno plemstvo), najčešće časnici pruske vojske, u većini slučajeva konzervativnih nadzora. Zastupničko mjesto u njemu je u pravilu bilo nasljedno, ali se pojedino imenovanje moglo odnositi i samo na imenovanu osobu, te trajati za njezina života.

⁶⁹ Paradoksalno, ovakav izborni sustav zadržao se u Prusiji i nakon ujedinjenja u jedinstvenu državu.

nepovrediva, svoje neslaganje parlament može izraziti upravo pozivom ministru i njegovom obveznom odazivu na sjednicu. U slučaju izdaje, povrede ustava ili mita, parlament može pokrenuti postupak smjene ministra. To su ujedno i jedine ovlasti koje parlament ima prema ministrima. Vidljivo je da predstavničko tijelo nema nikakav stvarni utjecaj na izvršnu vlast; ona u potpunosti pripada kralju.

Upravo kralj saziva i raspušta parlament, otvara prvo i zatvara posljednje zasjedanje⁷⁰, kao i donosi odluku o prekidu rada i odgodi. Pri tome postoje određena vremenska ograničenja unutar kojih se npr. raspušteni parlament mora sazvati ili u kojem roku se rad parlamenta koji je prekinut, mora nastaviti. Iako su zasjedanja oba doma javna, na prijedlog predsjedavajućeg ili samo deset zastupnika, može doći do isključenja javnosti. Svaki dom ima pravo podnošenja adrese vladaru, ali zanimljivo je da se takva mogućnost oduzima građanima kad su u pitanu sami domovi.

Kralj ne može stjecati nove posjede u inozemstvu bez pristanka oba doma. Ujedno je on vrhovni zapovjednik vojske⁷¹, s ovlasti da vrši imenovanja te da odlučuje o proglašenju rata i sklapanju mira, kao i općenito sklapanje drugih sporazuma u međunarodnim odnosima.⁷² Da je dosta toga bilo podređeno vojsci ilustraciju pruža članak 11 koji propisuje ovlast države da ograniči iseljavanje, imajući u vidu vojne potrebe. Spomenimo još i članak 36 koji navodi mogućnost uporabe vojske za provedbu zakona kao i otklanjanje nemira u državi.

Do određene podjele vlasti dolazi u pitanju zakonodavstva, gdje se oba doma uključuju u donošenje zakona, a donji dom autonomno odlučuje o budžetu. Pravo predlaganja zakona pripada kako kralju tako i svakom domu zasebno. Međutim, da bi se prijedlog uopće razmatrao, potrebna je suglasnost svih strana.

Sudbena vlast je uređena moderno, jer se uređuje zakonima, za sudce mogu biti imenovane samo osobe koje imaju potrebne (stručne) kvalifikacije, a ujednose jamči njihova neovisnost. Imenovani su doživotno, pa tako sudac može biti opozvan ili privremeno suspendiran samo iz razloga propisanih zakonom. Predviđa se mogućnost osnivanja posebnih sudova, npr. za trgovačka pitanja, tamo gdje to nalažu potrebe tog područja, kao i postojanje Vrhovnog suda.⁷³ U kaznenim predmetima se uvodi porota.

Ustav nadalje jamči slobodu udruživanja, nepovredivost pisama, nepovredivost vlasništva kao i mogućnost eksproprijacije uz naknadu, jednakost pred zakonom, načelo nulla poena sine lege, pravo na pravično suđenje i dr.⁷⁴

Vidljivo je da kroz gornji dom, pa čak i po izbornom ključu za donji dom osigurana je podrška za provedbu kraljeve politike. Liberalne težnje⁷⁵ su zahtijevale donošenje Ustava kako bi se ovim aktom ograničila vladareva vlast. U kojoj mjeri i kojim stvarima, pitanja su mnogih polemika koje su se vodile na političkoj sceni, međutim ovaj Ustav stvarno ne predstavlja novinu. Svakako sada se određena prava jamče u dokumentu, pa je puno lakše evidentirati i njihovo kršenje, ali mnoga ova prava su se i prije poštivala, bilo kroz kraljeve propise, običajno pravo ili već uspostavljenu praksu.

⁷⁰ U ovim slučajevima oba doma se spajaju, a kralj može umjesto sebe imenovati ministra koji će imati ovu dužnost. Kraljevo (ne)pojavlivanje tako postaje sredstvo političkog pritiska, kao i signal parlamentu o njegovim stavovima.

⁷¹ Član 107. izričito propisuje da vojska ne polaže zakletvu obrane Ustava.

⁷² Iznimno, potreban je pristanak parlamenta, ako se radi o trgovinskim sporazuma ili sporazumima koji predstavljaju određeno opterećenje za državu.

⁷³ Svakako je zanimljiva uspostava posebnog suda u slučajevima veleizdaje, te dijela protiv unutrašnje i vanjske sigurnosti države.

⁷⁴ Zanimljivo je da se dosta prostora posvećuje obrazovanju, kao i samom obrazovnom sustavu u cjelini.

⁷⁵ Svoj stav prema liberalnim idejama Friedrich Wilhelm IV je ilustrirao u pismu Von Bunsenu napisavši da je liberalizam bolest za koju je jedini lijek "križ na čelu" (= mrtav liberal). Prema Cohen op.cit. (bilj. 50), str. 561.

3.7. Pruska vojska

Pruska vojska⁷⁶ je početkom 60-ih godina devetnaestog stoljeća prolazila kroz nužnu reformu. Dolazi do sve većeg ulaganja u vojsku čemu se pruski parlament u početku snažno protivi. Snažna parlamentarna opozicija novčanim izdvajanjima za vojsku će postojati sve do pobjede protiv Austrije, a u kritici prednjači novostvorena liberalna Fortschrittspartei. Bilo je potrebno puno političke vještine kako bi se tražena sredstva i odobrila.

Unutrašnju stabilnost su kancelaru Bismarcku dali tek vojni uspjesi, koji su mu u konačnici i osigurali kancelarsko mjesto, a nakon 1865. g. u parlamentu više neće biti znatnijih nepravilika prilikom izglasavanja velikih novčanih sredstava za modernizaciju vojske. Upravo iz tog razloga, pruske trupe će imati u pravilu najbolju opremu i oružje, što će ovu zemlju, uz izvanrednu logistiku i suvremeno shvaćanje vojne vještine, činiti nepobjedivom na vojnom polju. Za ilustraciju navedenih tvrdnji možemo navesti podatak da je brzina kojom je Prusija mogla provesti mobilizaciju i opremljenu vosku dovesti na ratište bila dotad neviđena.

Upravo je logistički genij von Blumenthala spasio Prusiju od potencijalnog poraza kod Königgratza. Nadalje, u ratu sa Austrijom 1866. g. pruska vojska je koristila tzv. Dreyse Zuendnagelgewehr. Ova puška je imala novu tehnologiju punjenja sa stražnje strane komore i iple kao udarnog mehanizma, te zrna pripremljenih u papirnim ovojkama omogućavala su pruskom vojniku da ispali 5 metaka dok austrijski vojnik ispali 1 metak. Pri tome, pruski vojnici su mogli puniti pušku u zaklonu odnosno ležeći, dok su austrijski vojnici morali biti u uspravnom položaju. Već u idućem ratu sa Francuzima, pruska vojska koristi još noviji model kako bi parirala tzv. chassepot⁷⁷, odličnoj pušci francuske vojske. Ovi podaci potvrđuju velika ulaganja u prusku vojsku.

4. Proces ujedinjenja Njemačke

4.1. Međunarodni odnosi Prusije do 1871. g

Najzaslužniji za ujedinjenje Njemačke, ali i Italije je paradoksalno Francuska, odnosno Napoleon III. U mladosti revolucionar, kasnije postaje predsjednik Francuske koji se ubrzo pretvara u cara. Bio je nezadovoljan Europom kakva je u Beču stvorena 1815. g., smatrajućida je glavni cilj stvorenog sustava bio zapravo zauzdati Francusku. Ova tvrdnja u velikoj mjeri i jeste točna, ali je ujedno i pružala sigurnost Francuskoj, što je on propustio uvidjeti. Kissinger opisuje kako su Napoleona III suvremenici nazivali „sfingom iz Toulrieresa“⁷⁸, opisujući ga kao iznimno lukavog državnika, koji vidi nekoliko poteza unaprijed. Njegov jedini problem je bio što je na suprotnoj strani imao velemajestora tzv. Realpolitik⁷⁹, Otta von Bismarcka⁸⁰, koji je bio nenadmašiv kad govorimo o izboru najplodnije strategije za postizanje željenog cilja.⁸¹ Ova tvrdnja dolazi do izražaja već u sjevernoj Italiji gdje dolazi do sukoba između Austrije s jedne, te Pijemonta i Francuske s druge strane. Osiguravši

⁷⁶ Detaljan prikaz vojne kulture u Prusiji vidi u Vogel, J., Nationen im Gleichschritt (Der Kult der "Nation in Waffen" in Deutschland und Frankreich), Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1997., str. 88. i dalje

⁷⁷ Zvanični naziv *Fusil modèle 1866*. Imala je efektivni domot od 1500 m, naspram pruske puške *Dreyse* sa 600 m dometa. Vidi više Grant, R., G., Battle, Dorling Kindersley Ltd., London, 2005., str. 258.

⁷⁸ Prema Kissinger, op.cit. (bilj. 7), str. 90

⁷⁹ Slogan pruske *Realpolitik* je bio *Suum cuique*-svakome njegovu!

⁸⁰ Postao je premijer (*Ministerpraesident*) 1862. g. kako bi kralj pojačao svoju poziciju u sukobu oko reforme vojske, za koju liberalna većina u parlamentu (do 1865. g.), tvrdi da je preskupa i nepotrebna.

⁸¹ Tako je Bismarck još 1850-ih godina za Napoleona III tvrdio da se: „...njegova inteligencija precjenjuje na štetu njegove sentimentalnosti.“, prema Kissinger, op.cit. (bilj. 7), str.91.

prethodno tajnim sporazumom savezništvo s Francuskom, Pijemont je počeo sa provokacijama na koje je Austrija odgovorila objavom rata 26. ožujka 1859. g. Francuska je u ovom ratu vidjela priliku da oslabi austrijski i ojača svoj položaj u Italiji.

U ovakvom odnosu snaga poraz Beča je bio izgledan, ukoliko ne dođe do internacionalizacije ovog pitanja. Dosadašnje iskustvo je govorilo da bi ulaskom neke nove sile u sukob i većina ostalih sila prije ili kasnije izabrala stranu, prvenstveno se rukovodeći vlastitim interesima. Pozicija Velike Britanije je bila posebno zanimljiva, jer bi se ona u pravilu priklanjala slabijoj strani kako bi se održala ravnoteža.⁸² Sukob bi završio po uvjetima dogovorenim na nekom kongresu održanom radi okončanja sukoba, katkada i prije odlučujućih vojnih poraza jedne strane ili jednog bloka država. No ovaj put, to se nije dogodilo.

Razlog je prvenstveno Bismarckova procjena da je ovaj rat usmjeren ka slabljenju Austrije i da se možda stvaraju uvjeti za prevladavanje pravila postavljenih Bečkim kongresom. Stoga, Prusija ne ulazi u ovaj sukob, iako su konzervativci, pa i sam kralj očekivali ulazak u rat na strani Beča. To ne čini ni Rusija, iako se s druge strane nalazi Francuska, a radi se o stvaranju talijanske nacionalne države⁸³, što predstavlja odviše liberalnu i revolucionarnu ideju za ruski dvor. Međutim, oni u ovaj sukob ne ulaze, prvenstveno zbog politike Austrije i njezinog svrstavanja u Krimskom ratu, što Rusija smatra izdajom, tim više što je upravo ona revolucionarne 1848. g. spasila habsburški tron. Krimski rat tako postaje točka nakon koje odnosi ove dvije sile postaju antagonistički.⁸⁴ Da je Austrija ostala bez moćnog zaštitnika tako postaje jasno u Italiji, čime se pruska politika orijentira na okončanje prevlasti Austrije u Njemačkoj i to vojnim sukobom uz unaprijed pripremljenu stupicu.

4.2. Pitanje nasljedstva Schleswiga i Holsteina

Prilika za vojni sukob između Prusije i Austrije se pružila već 1863. g. pri uređenju pitanja nasljedstva vojvodstava Schleswiga i Holsteina, što ukratko izlažemo.

Ove dvije države odigrati će važnu ulogu pri ujedinjenju. One predstavljaju granično područje između Njemačke i Danske, što se odrazilo i na mješoviti sastav stanovništva. Prikaz komplikacija koje će se javiti podrobno opisuje Clarck.⁸⁵ Tako navodi postojanje zakona još iz 15 st. koji je branio razdvajanje ovih vojvodstava. Holstein je ulazio u Njemačku konfederaciju, a Schleswig nije. Pravno važnija razlika bila je postojanje danskog prava sukcesije, naime u vojvodstvima nasljeđivanje je bilo moguće isključivokroz mušku liniju⁸⁶, dok je u Danskoj bilo moguće i da kći naslijedi, ukoliko nije bilo muških potomaka. Problem nastaje kadajedan od povijesno najomiljenijih danskih vladara Frederick VII, unatoč tri braka, nije imao nasljednika.⁸⁷

Njegov otac Christian VIII., kako bi očuvao Schleswig, izdao je „otvoreno pismo“ kojim uvodi dansko nasljedno pravo u ovo vojvodstvo, ukidajući dotadašnja zakonska rješenja.

⁸² Velika Britanija će voditi prijateljsku politiku prema Prusiji u narednim događajima. Da je Britanija krenula u suprotnim smjerom, do ujedinjenja vjerojatno ne bi došlo.

⁸³ Zapravo, radilo se o stvaranju države na sjeveru Italije. Do ujedinjenja cijele Italije će doći ponajviše zbog Giuseppea Garibaldua i njegovih crvenokošuljaša.

⁸⁴ Neovisno i o kasnijim savezima u kojima su se zajedno nalazile, izgledno je bilo da će se prvenstveno zbog Balkana u idućem velikom sukobu naći na suprotnim stranama.

⁸⁵ Vidi Clark, op.cit. (bilj. 6), str. 523.

⁸⁶ Zapravo se radi o *lex salica*.

⁸⁷ U literaturi se spominju pisma iz kojih je vidljivo da je Frederick imao izvanbračnog sina za kojeg se tada nije znalo. Ta činjenica ne bi puno utjecala na događaje s obzirom da izvanbračna djeca nisu smatran nasljednicima po danskim zakonima.

Ovaj potez predstavlja udarac pruskim⁸⁸ interesima, jer je gubitak ova dva teritorija sada bio izgledan. Motivirani ovim strahom, diljem Njemačke konfederacije izbijaju protesti i javno se izražavaju potpore njemačkoj manjini u Schleswigu. Danska odgovara aneksijom 21. ožujka 1848. g., što izaziva val nezadovoljstvana njemačkom prostoru, dok Njemačka konfederacija odgovara izglasavanjem ulaska Schleswiga u konfederaciju. Ujedno donose i odluku o slanju vojske, što će Prusija i neke druge države odmah izvršiti. U kratkotrajnim sukobima dolazi do poraza Danaca koji su se prisiljeni povući, dok ih vojska konfederacije prati i ulazi na danski teritorij. Kako zbog logističkih problema njemačka vojska nije u mogućnosti dalje napredovati dolazi do zastoja u vojnim operacijama. Ovakva situacija nije odgovarala ni jednoj strani, tim više što su i druge sile izrazile spremnost uključiti se u sukob, prvenstveno Rusija i Velika Britanija. Pregovorima o prestanku neprijateljstava u Malmu i do sporazuma od 26. kolovoza 1848. g dolazi do uspostave geopolitičke situacije kakva je bila prije svih ovih događaja. U konfederaciji nastaje jedna iznimna situacija, jer su Prusi pregovarali i sklopili mir bez dozvole Frankfurta, što pokazuje koliki utjecaj je konfederacija stvarno imala. Ovaj sporazum samo je odgodio rješenje problema.

Svojevrsna repriza ovih događaja, ali sa različitim ishodom se zbiva 1863. g. smrću Frederika VII. Kako novi danski kralj Christian IX. krunu nije stekao po muškoj liniji, obzirom na iznad izloženi problem sukcesije, on nije mogao steći ova dva vojvodstva. Stoga, njegovo uzimanje titule vojvode Schleswiga i Holsteina očekivano izaziva burnu reakciju širom njemačkih država. Takav je bio i odgovor parlamenta u Frankfurtu, naime zahtijevalo se da vojvodstva, kao nova njemačka država uđu u konfederaciju. Christian IX. odgovara spajanjem vojvodstava sa Danskom. Sve pretpostavke za novi rat su bile ispunjene, a ovim ratom bi se konačno riješila državna pripadnost ova dva teritorija.⁸⁹ Ibler navodi kako se ovaj rat: „...nije vodio samo radi teritorijalnog uvećanja, nego...da bi se iskušale i provjerile diplomatske i vojne pretpostavke kasnijeg rata protiv Austrije,... i rata protiv Francuske.“⁹⁰

Prusija u rat ne ulazi jednostrano, već mudro kroz savezništvo sa Austrijom teži vojnom rješenju. Iako ovakvo rješenje odgovara gotovo svim njemačkim državama, ubrzo se izdvaja manja skupina država koja podupire pravo kuće Austenburg, a koja je imala nasljedno pravo na ova dva vojvodstva. Iako se Kristijan von Austenburg još Londonskim sporazumom 1852. g. odrekao prava koje je polagao prema vojvodstvima, njegov sin Frederick 1863. g. proglašava da ga ovo odreknuće ne obvezuje.⁹¹ Ovakvo pretvaranje spora u nadmetanje pravnim argumentima ne odgovara ni Prusiji ni Austriji, koje stoga preuzimaju inicijativu, pa nakon zasebnih ultimatumu Danskoj zajedno napadaju Schleswig. Pri tome ističu da ne djeluju ni u ime konfederacije niti zastupaju pravo Von Austenburga, čime zapravo odgovaraju na svojevrsna sputavanja od strane drugih država u konfederaciji.

Danska ovaj sukob nije mogla dobiti, jedina nada je bio očekivani i neostvareni ulazak Velike Britanije. Politika Velike Britanije je iznimno zanimljiva, jer će ona preispitivati mogućnost saveza s Prusijom, što će biti posebno izraženo u narednom razdoblju. Britanija će tako stajati po strani i u kasnijem okršaju sa Francuskom, te tolerira i početnu prusku kolonijalnu politiku i ekspanziju. Ferguson uzroke ovakvoj politici vidi prvenstveno u problemima koje Britanija ima sa Rusijom zadnjih dekada devetnaestog stoljeća.⁹²

⁸⁸ Odnosno njemačkim interesima, gledano s aspekta stvaranja jedinstvene države.

⁸⁹ Zanimljiva je cinična opaska Palmerstona o razlozima ove krize, koji je rekao da: „...ih razumiju samo tri osobe: jedna od njih je mrtva, druga u ludnici, a treća je on sam, ali se ne može sjetiti odgovora.“, prema Kissinger, op.cit. (bilj. 7), str. 97.

⁹⁰ Cit. Ibler, op.cit. (bilj. 9), str. 98.

⁹¹ Naravno, jedan od argumenata danske strane je i taj da se odreknuće nužno odnosi i na potomke.

⁹² Napomenimo da je Bismarck 1887. g. predložio i savez, koji ipak nije prihvaćen. Vidi više u N., Ferguson, *The Pity of War*, Penguin Books, 1998, London.

Do poraza Danske dolazi već 1. kolovoza 1863. g., te je sklopljen mir kojim se Christian IX odriče Schleswiga i Holsteina u korist Habsburške monarhije i Pruskog kraljevstva.

4.3. Pruska politika prema Austriji

Bismarck nije želio prepustiti ova dva vojvodstva Danskoj, a još manje ih dijeliti sa Austrijom. Na taj način bi došlo do zaokruživanja Prusije i stvarne prijetnje da u slučaju međusobnog sukoba dođe do vojne invazije sa sjevera. Za Berlin ključno pitanje postaje kontrole oba ova teritorija, što je bilo moguće jedino kroz oružani sukob. Upravo tim sukobom se trebao Austriji oduzeti utjecaj u Njemačkoj. Sada se Bismarckov plan počinje ostvarivati, pa nakon danskog poraza, dok je austrijska vojska daleko od kuće i dok joj je lanac opskrbe iznimno dug, Bismarck čini sve kako bi pogoršao odnose dvaju zemalja.^{93,94} Jedno od važnijih pitanja, uz pitanje teritorijalne pripadnosti vojvodstava je i pitanje reforme skupštine saveza⁹⁵, na čemu je Prusija inzistirala.

Takve odluke su za Austriju bile iznenađenje, jer je ona u Prusiji vidjela prije svega saveznika, te je provokacije pruske strane pokušala riješiti diplomatskim putem. Konvencijom u Gasteinu 14. kolovoza 1865. g. dogovoreno je stavljanje Schleswiga po prusku, a Holsteina pod austrijsku kontrolu. Sporazum je zamišljen kao dugoročno rješenje odnosa ove dvije sile. Ubrzo pod optužbama da krši ovaj dogovor, iako je zapravo bila suprotna situacija, dolazi do daljnjeg pogoršavanja odnosa. Pripremajući se za konačni obračun Bismarck sklapa savez sa Italijom kojim se svaka država obvezuje drugoj pomoći u slučaju rata sa Austrijom.⁹⁶ Nadalje, neutralnost Rusije je potvrđena pruskom ponudom pomoći za vrijeme poljskog ustanka⁹⁷, kao i podrška ruskim željama za revizijom Krimskog mira. Ključno pitanje tako postaje francusko izuzeće iz predstojećeg sukoba⁹⁸, što se postiže priznajem francuskih prava na Belgiju i Luksemburg.

Ovaj potonji potez je zapravo potez iznimne državničke mudrosti, jer Bismarck nudi teritorije za koje zna da Velika Britanija nikad ne bi dozvolila da ih Francuska integrira⁹⁹, uz napomenu da se ionako radi o tuđim teritorijama. Time zapravo za nikakvu stvarnuprotuvrijednost stječe jako puno, jer bifrancuski ulazak u rat na strani Austrije predstavljao smrtni udarac pruskim težnjama. Iako se činilo da bi Napoleon III. naknadno ušao u rat ovisno ishodu, pa bi u slučaju austrijske prevage, Prusija morala kompenzirati i Francusku, to nije bilo točno. Kissinger¹⁰⁰ ističe da se Napoleon III. spremao ući u rat kako bi spriječio očekivani poraz Berlina, jer je za njega pravu opasnost predstavljala osnažena Austrija. Za Francuze puno veći dobitak od eventualnog komadića teritorija predstavlja zadržavanje statusa quo, tj. rascjepkanosti Njemačke.

⁹³ Dokaz nerazumjevanja za njegovu politiku je žučna prepiska sa von Gerlachom, njegovim mentorom, kojem su Bismarckove ideje, osim što su neprihvatljive, ujedno i sramotne za Prusiju.

⁹⁴ Zanimljiva je njegova izjava: „Njemačka je premala za oboje ...sve dok oremo istu brazdu. Austrija je jedina zemlja od koje se možemo zauvijek okoristiti ili zauvijek izgubiti“, Bismarck, Wercke, sv. 2, str. 139., prema Kissinger, op.cit. (bilj. 7), str. 117.

⁹⁵ Predlagalo se na primjer i narodno predstavništvo birano izravnim i općim pravom glasa.

⁹⁶ Zanimljivo, savez je sklopljen na rok od tri mjeseca.

⁹⁷ Upravo suprotno, podrškom poljskim nacionalnim težnjama 1863. g., Napoleon III od sebe je odvratio svog prirodnog saveznika, Rusiju. O konvenciji između Prusije i Rusije kojom se pruska granica otvara za ruske vojnike, a zatvara za ustanike vidi više u Ibler, op.cit. (bilj. 9), str. 97.

⁹⁸ Ponuda Beča Napoleonu III je bila slična, ali je predviđala i stvaranje Rajnske države(?)

⁹⁹ Koliko je pogrešna bila procjena Napoleona govori i podatak da on u pismu ministru Walewskom ističe kako je rat Austrije i Prusije „...jedna od onih nevjerovatnih slučajnosti koje nam mogu donijeti višestruku korist...“, Radewahn, W., Die Pariser Presse und die Deutsche Frage, Frankfurt, 1977., str. 104, prema Kissinger, op.cit. (bilj. 7), str. 99.

¹⁰⁰ Ibidem, str. 54.

4.3.1. Rješenje spora vojnim putem

Objave rata od 17., 18. i 19. lipnja su prirodni nastavak razvoja događaja. Pri tome je posebno zanimljiva austrijska objava¹⁰¹, u kojoj se navodi da objavljuju rat zbog ugroženosti svojih granica iz dva smjera, od neprijatelja koji su savez sklopili isključivo radi sloma Austrije agresijom. To su zapravo primorani učiniti, iako ni jednoj strani nisu pružili *casus belli*.

Predstojeći rat očekivano dovodi i do podjele među drugim njemačkim državama pri čemu većina staje uz Austriju¹⁰², koja tako dobiva saveznike u Hanoveru, Saskoj i dr. Motiv ovih država je prvenstveno očekivani poraz Prusije. Odsvojih saveznika u sukobu Austrija je očekivalaveću korist, ali jedini doprinos vrijedan spomena je pobjeda Hanovera nad Prusima kod Langensaltza. S druge strane Bavarska, koja je imala veliku vojnu silu, izjasnila se da će se u sukob umiješati samo u slučaju pruskog ulaska na teritorij neke druge prijateljske njemačke države. Takva odluka je oduzela potencijalnu prednost što bi ju pravovremeni napad Bavarske donio. Prusija je sa svoje strane određene nade polagala u savezništvo s Italijom, ali njezine jedinice uglavnom su bilježile poraze¹⁰³ čime su opet vezivali dio austrijske vojske za Italiju.

Kada većina u konfederacijskom parlamentu izglasa objavu rata Prusiji¹⁰⁴, ona će istupiti iz konfederacije. General Von Moltke, zapovjednik pruske vojske, tako će biti prinuđen svoju vojsku podijeliti na manje dijelove¹⁰⁵, pri čemu će ih po potrebi brzo razmješati željeznicom. Tako su njegovi vojnici pošteđeni dugotrajnih marševa pod teškom vojnom opremom, pa na bojište dolaze odmorni i u veoma kratkom roku. Uz već spomenutu naj-suvremeniju opremu i naoružanje, navodimo i uvođenje telegrafa u vojne svrhe, što pruskom generalskom stolu daje pravovremene informacije o zbivanjima na osnovu kojih se izdaju zapovijedi koje opet u kratkom vremenskom roku dolaze do jedinica na terenu.¹⁰⁶

Austrijskim porazom kod Königgrätza¹⁰⁷ 3. srpnja 1866. g. neizvjesnost oko pobjed-nika ovog rata je nestala. Austrija kapitulira osamnaest dana kasnije. Medijaciju između dvije zemlje, ironično s obzirom na kasnije događaje, vodi Napoleon III. Ocken navodi njegovo pismo austrijskom dvoru u kojem ističe da je: „...sa stanovitom radošću dočekao propast (Njemačkog) saveza utemeljenog prvenstveno protiv Francuske.“¹⁰⁸ Odgovor Beča je podsjetio Napoleona da: „...Njemački savez, utemeljen isključivo u obrambe-ne svrhe,...svojim susjedima nikad nije dao povoda za zabrinutost.“¹⁰⁹ Njegov izbor za medijatora je zapravo pruska inicijativa da ga se odvrati da u zadnji trenutak pritekne u pomoć poraženoj strani i na taj način onemogućiti pobjedniku značajniji uspjeh. Sukob je i formalno okončan sklapanjem mira u Pragu 23. kolovoza 1866. g. po relativno povoljnim uvjetima za Austriju. Preliminarni mir je sklopljen u Nikolsburgu mjesec dana ranije. On je sadržavao sve važnije odredbe, pa tako i o teritorijalnom prekrajanju, raspadu Njemačkog saveza, prekid neprijateljstva i dr. Praški mir zapravo predstavlja potvrdu preliminar-nog mira, uz dodatne odredbe o puštanju vojnih zarobljenika, te stvaranje novog saveza

¹⁰¹ Vidi Oakes, op.cit. (bilj. 13), str. 131. i dalje

¹⁰² Zanimljiva je Fergusonova opaska da je ovaj sukob njemačka verzija Američkog građanskog rata u kojoj je Sjever opet pobijedio Jug, vidi N., Ferguson, *Civilization*, Penguin Books, 2011., London, str. 214.

¹⁰³ Iznimka su Garibaldijevi Alpski lovci, koji će zadavati silne muke Austriji, a koji će je i poraziti kod Bezzocca.

¹⁰⁴ Točnije, izglasana je mobilizacija u državama konfederacije protiv Prusije, što se izjednačavalo sa samom objavom rata.

¹⁰⁵ Konkretno na 3 armije. Pruski slogan iz tog vremena je glasio: „March divided, fight united.“, prema Grant, op.cit. (bilj. 77), str. 258.

¹⁰⁶ Prusi su se očigledno poslužili iskustvima Američkog građanskog rata u kojem su imali vojne promatrače.

¹⁰⁷ Opis bitke vidi u Grant, op.cit. (bilj. 77), str.258.

¹⁰⁸ Cit. Ocken,H., *Die Rheinpolitik Napoleons III*, sv.I., Berlin,1926., str. 280., prema Kissinger, op.cit. (bilj. 7), str.94.

¹⁰⁹ Kissinger, op.cit. (bilj. 7), str.94.

njemačkih država (ne samo raspad dotadašnjeg) bez sudjelovanja Austrije, naknadu štete i dr. Bismarck je dakle zahtijevao određenu naknadu za rat, te je isključio Beč iz Njemačke, ali nije uzimao Austrijski teritorij.¹¹⁰

4.3.2. Posljedice ovog sukoba

Osiguravši svoju južnu granicu od najveće prijetnje, Bismarck se okreće idućem koraku u ujedinjenju – vojnom porazu Francuske. Željeno ujedinjenje se moglo ostvariti samo vojnim putem, pri čemu je popravljanje odnosa sa Austrijom od iznimne važnosti. Prusija se tako teritorijalno zadovoljila sa okupacijom i aneksijom Hanovera, Frankfurta, Nassaua, Dresdena i Hesse-Kassela. Ugovor sa Saskom je zanimljiv, jer njezinu vojsku uključuje u vojsku novog Sjevernonjemačkog saveza i stavlja pod zapovjedništvo pruskog kralja. Iako su Bavarska, Wuerttemberg¹¹¹, Baden i Hesse su pravno zadržale samostalnost, upitno je koliko su ove države stvarno i bile samostalne, jer su morale sklopiti slično savezništvo sa Prusijom. Ovaj potez je bio ključan za Berlin, jer su tek sada južne granice bile u potpunosti osigurane. U novostvorenoj protestantskoj zajednici katolici su, postavši preko noći manjina i to bez dosadašnje zaštite Austrije organizirali nemire i protestne peticije. Druga nezadovoljna skupina su liberali u južnim zemljama koji nisu željeli autoritarni stisak Prusije. Također, bitna je i Bismarckova procjena da Austrija neće imati potrebnu snagu za nove ratove usred unutrašnjeg restrukturiranja.¹¹²

Bismarck je prvotno želio ove tri države povezati u Južnonjemački savez, ali se ova ideja nije ostvarila zbog protivljenja Bavarske, koja je strahovala da bi Prusija integrirala ovaj nonastali savez. Kako željeno nije mogao ostvariti pregovorima, Berlin se okreće sili.

4.3.3. Sjevernonjemački savez

Najvažnija novina proizašla izlaskom njemačkih teritorija iz austrijske interesne zone je stvaranje Sjevernonjemačkog saveza (Norddeutscher Bund).¹¹³ Za razliku od konfederacije, ovdje je volja saveza zapravo bila volja Prusije, koja je u Saveznom vijeću¹¹⁴ imala 17 glasova od ukupnih 43, a kojoj se nitko nije usuđivao otvoreno suprotstaviti. Osim toga, ona je predsjedala savezom, imala ga pravo predstavljati u međunarodnim odnosima, objavljivati rat i sklapati mir, kao i ulaziti u druge saveze i sporazume u ime saveza. Ove ovlasti je imao predsjednik Saveza, a predsjednik je bio (nasljedno!) pruski kralj. Reichstag, koji je biran općim pravom glasa, nužno je trebao pristanak i predsjednika pruskog kralja i Saveznog vijeća, kako bi zakon izglasan u ovom tijelu zaživio. U starom Njemačkom savezu, iako je postojala nadmoć Austrije, druge države nezadovoljne njezinom politikom, često su se grupirale u opozicijske tabore¹¹⁵, što bi često rezultiralo podjelom moći i manjim austrijskim ustupcima. Sada to više nije bilo moguće.

¹¹⁰ Osim Venecije koju je Francuska prosljedila Italiji. Posljedica ovog poraza je restrukturiranje Habsburške monarhije u Austro-ugarsku monarhiju. Osim ove podjele vlasti i unutrašnje stabilizacije nova politika se okreće sve više prema Balkanu i Turskoj, čime se sve više zaoštravaju odnosi sa Rusijom.

¹¹¹ Koji je za naknadu štete morao pristupiti u *Zollverein*.

¹¹² Prevladao je Deákov plan o podjeli vlasti kroz federaciju Austrijanaca i Mađara ujedinjenih krunom. Vidi više na Ferenc Deák, <http://www.nndb.com/people/129/000096838/>. O promjeni austrijske politike i reformama vidi i Roberts, op.cit. (bilj. 50), str. 408. O nezadovoljstvu nastalom zbog pojave Prusije kao hegemonu vidi u Clark, op.cit. (bilj. 6), str 540. i dalje.

¹¹³ Također, prisutan je i naziv Sjevernonjemačka konfederacija. Ovo gledište je upitno, pa tako većina autora smatra da su federativni elementi izraženiji od konfederativnih. Npr. vidi Roberts, op.cit. (bilj. 50), str. 408.

¹¹⁴ O ustroju ove tvorevine vidi više u Bastaić, op.cit. (bilj. 19), str. 193. i dalje.

¹¹⁵ Pri čemu je Prusija oko sebe najčešće okupljala nezadovoljnike.

Clark daje dobar opis novog saveza¹¹⁶, te navodi kako je ovaj primat Berlina bio najizraženiji upravo u najbitnijim pitanjima, kao što su trgovinski propisi, vanjski poslovi i vojska. Navodi i izjavu kralja Wilhelma¹¹⁷ koji je savez nazivao „produženom rukom Prusije.“ Iako je 1866. g. ovaj savez zamišljen prvenstveno kao vojni obrambeni savez, već iduće godine on službeno prerasta u konfederaciju¹¹⁸ 22 njemačke države, koje usvajaju zajedničku zastavu i grb. Ustav je prihvatio ne samo Reichstag, već i svaka pojedina država koja je ušla u savez. Bastaić i Krizman navode¹¹⁹ organe ovog saveza: predsjednik, Reichstag, Savezno vijeće (Bundesrat) i Savezni kancelar. Zanimljivo je da se parlament ovog saveza nije birao na način da je svaka država slala određeni broj zastupnika, već se po prvi put uvodi pravo glasa punoljetnih građana na cijelom teritoriju saveza. Glasovanje je bilo tajno i slobodno, čime je stvoren privid legaliteta, kao i dragovoljnosti boravka njemačkih država u savezu. Napominjem da je sama Prusija zadržala sustav opisan na stranici 17.

4.4. Pruska politika prema Francuskoj

Osiguravši podršku njemačkih država kroz navedeni savez, Bismarck se okreće jedinoj preostaloj zapreci ujedinjenju i to najvećoj od svih dotadašnjih - Francuskoj. Priznavši u prethodnim krizama francuske interese u Belgiji i Luksemburgu kako bi ona u sukobu sa Austrijom ostala neutralna, izgledalo je da su interesne sfere ovih zemalja podijeljene i da nema otvorenih pitanja među njima. Ovaj privid je kratko trajao.

4.4.1. Luksemburška kriza

Iako je tajnim pregovorima poticao teritorijalne apetite svog susjeda, Bismarck je to činio iz vlastitog interesa, te ih je odlučio iskoristiti, pa tako potajno obaviještava njemački tisak o ekspanzionističkim namjerama Francuske. Provala nezadovoljstva u njemačkim zemljama označava nastanak Luksemburške krize¹²⁰ iz 1867. g., obzirom da je Luksemburg bio član Njemačkog saveza iz 1815. g., a pruska vojska je bila u njemu stacionirana za obranu vojskovođa. Apetit Francuske su narasli upravo činjenicom da Luksemburg nije postao članica novostvorenog Sjevernonjemačkog saveza. Kriza se rješava tek sazivanjem međunarodne konferencije 11. svibnja na kojoj se jamči neovisnost Luksemburga.

Oakes navodi da ovaj sporazum predstavlja novu generaciju međunarodnih odnosa, jer izravno navodi poštivanje načela suvereniteta neke države uz prijetnju sankcije povrede suvereniteta od strane svih potpisnika sporazuma.¹²¹ Uvjet je njegova neutralnost prema svim drugim državama.

4.4.2. Španjolska kriza

Iduće godine izbija kriza u Španjolskoj, gdje se postavlja pitanje nasljednika krune, s obzirom da je kraljica Izabela svrgnuta u revoluciji. General Prim, kao predsjednik privre-

¹¹⁶ Cit. Clark, op.cit. (bilj. 6), str.546.

¹¹⁷ Ibidem

¹¹⁸ Iako se službeno radi o konfederaciji, rezerve glede ovog pitanja su već izražene u radu.

¹¹⁹ Bastaić, op.cit. (bilj. 19), str. 193.

¹²⁰ Zapravo druge Luksemburške krize, s obzirom na događanja iz 1830. g.

¹²¹ O razlici sa drugim takvim sporazumima, a prije svega Londonskim sporazumom iz 1831. g., vidi u Oakes, op.cit. (bilj. 13), str.257

mene vlade, krunu nudi Princu Leopoldu Hohenzollernu-Sigmaringenu, koji ju prihvaća. Bismarck je podupirao Leopolda čije je pravo na ovu krunu bilo u određenoj mjeri i sporno. Francuzi su pak isticali da španjolski narod nije dao pristanak, jer poziv predsjednika vlade Leopoldu da preuzme krunu to nisu, a dodatni argument predstavljaju događaji u Rumunjskoj nakon postavljanja na vlast Leopoldovog brata Karla – militarizacija zemlje i privrženost Berlinu.

Odmah postaje jasno da je jedina svrha ovog poteza povećanje diplomatskog uloga, kako bi se dobit od napuštanja ovog zahtjeva maksimalno povećala. Bismarcku je jasno da ovaj zahtjev nema nikakve šanse za uspjeh, tim više što već i na samu prusku podršku Italija, Velika Britanije i Austrija nisu gledale blagonaklono.

Kako je ovaj pruski potez izazvao nacionalističke prosvjede diljem Francuske¹²², dolazi do daljnjeg pogoršanja odnosa dvaju zemlja. Francuska je nastojala ući u savez sa Austrijom i Italijom¹²³, ali ovaj savez nije bio ostvariv iz brojnih razloga, od kojih navodimo austrijsko i talijansko nepovjerenje prema Francuskoj, kao i sukob Italije i Francuske oko Papinske države. Napominjem da je Von Moltke još na početku 1869. g. imao razrađenu strategiju napada na Francusku, u slučaju rata.

Privremeno do stišavanja strasti dolazi sporazumom između francuskog ambasadora Benedettija i kralja Wilhelma I., kojim je dogovoren Leopoldovopovlačenje zahtjeva za španjolskom krunom. Prusija se zadovoljila integrirajućim efektom koji je nastao zbog straha od Napoleona III.

4.4.2.1. Rješenje spora vojnim putem

Problem u odnosima dvije države nastaje jer se naprotiv Francuskanije zadovoljila ovom diplomatskom pobjedom, već naknadno traži da se Prusija obveže da i u budućnosti neće podržavati ovakve zahtjeve (*à tout jamais*), što je odbijeno.¹²⁴ Uzrok rata ove dvije zemlje jetelegramiz Emsa¹²⁵, kojim je Wilhelm obavijestio Bismarcka o ovom naknadnom zahtjevu i odgovoru na njega. Bismarck pušta u javnost neznatno uređenu verziju¹²⁶ kojom se znatno naglašava arogancija Francuza, a kraljev negativan, ali pomirljiv odgovor zvuči kao prijekor, pa se tako pojačava i reakcija na telegram kada on dospije u javnost.

Na prvu provalu nacionalnog nezadovoljstva u Prusiji, Napoleon III. 14. srpnja odgovara mobilizacijom.¹²⁷ Takav postupak dodatno pojačava protufrancusko raspoloženje u svim njemačkim zemljama uz rastući osjećaj zajedništva. Ibler¹²⁸ navodi da je rat bio potreban Napoleonu zbog pobjede republikanaca na općim izborima 1869. g. i kasnijeg uvođenja parlamentarnog režima. Bismarcku početak rata također odgovara, jer je samo tako mogao sigurno spriječiti da pregovori Francuske, Italije i Austrije završe stvaranjem saveza ovih zemalja. Početak sukoba obilježava još jedno pitanje iz nedavne prošlosti. Naime, Francuzi koriste Luksemburg pri tranziciji svoje vojske prema Metz. Prusija obavještava potpisnice sporazuma iz 1867. g. da je ovaj sporazum, zbog Francuskog nepoštivanja,

¹²² Strah se poticao sličnošću na svojevremena nastojanja Habsburgovaca da španjolskim prijestoljem okruže Francusku.

¹²³ Inicijativa potiče od austrijskog kancelara. Vidi više u Ibler, op.cit. (bilj. 9), str. 109.

¹²⁴ Pravnotehnički gledano, od Prusije se tražilo jamstvo.

¹²⁵ Mjesto popularnog odmorišta u blizini Koblenza, na rijeci Lahm.

¹²⁶ Clark ističe da su pojedine riječi izostavljene, ali nijedna nije dodana. Vidi u Clark, op.cit. (bilj. 6), str 549. Originalni kraljev telegram je objavljen tek 1916. g.

¹²⁷ Većina autora smatra da Prusija nije imala namjeru ući u rat u ovom trenutku, već je namjeravala, po uhdanom receptu, prvo oslabiti Francusku i udaljiti je od Saveznika. Potvrdu ovih tvrdnji nalaze i u prvotnom pristanku na diplomatsku pobjedu Francuske. Kissinger pak smatra da je Bismarck otpočetka imao namjeru što prije izazvati sukob sa Francuskom. Autorima se prvo mišljenje čini vjerojatnije.

¹²⁸ Vidi više u Ibler, op.cit. (bilj. 9), str. 110.

više ne obvezuje. Potencijalna međunarodna kriza vezana za ovo pitanje postaje bespredmetna brzom i uvjerljivom pruskom pobjedom.

Rat je odlučen u bitci kod Sedana¹²⁹ 2. rujna 1871. g. u kojoj je, osim katastrofalnog poraza francuske vojske, zarobljen i sam Napoleon III. Daljnja pruska osvajanja Strasbourga i Metza, kao i opsada Pariza¹³⁰ dovode do kapitulacije Francuske. Potpisana je samo obustava neprijateljstava, obzirom na događanja u Parizu.

4.4.2.2. Posljedice sukoba

Krahom komune u Parizu i stabilizacijom u francuskoj prijestolnici dolazi do mogućnosti sklapanja i mirovnog ugovora, što je i učinjeno tek 10. svibnja u Frankfurtu, a do tada je na snazi bio privremeni mirovni ugovor od 16. veljače. Već potonji predviđa francusku cesiju Alsacea i Lorrainea, ratnu odštetu¹³¹, oslobođenje ratnih zarobljenika, uvjete evakuacije njemačke vojske, privremenu upravu u prepuštenim područjima i dr.¹³²

Frankfurtski mir uređuje dodatno i druga pitanja poput pitanja opcije u Alsaceu i Lorraineu, amnestije za ratna djelovanja, navigaciju rijekom Moisellem, uzdržavanje njemačkih trupa, vlasništva oduzetog Nijemcima od strane Francuske, obnovu željezničkih i drugih prometnih sporazuma i dr. Nakon određenog uvjeravanja tradicionalno nepovjerljivih država južne Njemačke, Bismarck proglašava Njemačko carstvo 18. siječnja 1871. g. u Dvorani ogledala (Galerie des Glaces) dvorca Versailles. Treba reći da je ovo carstvo prije bilo Velika Prusija negoostvarenje nacionalnih težnji njemačkog naroda, iako se u proglasu navodi da se radi o konfederativnoj državi. U njemu Prusija ima neizmijenjenu ulogu u odnosu na Sjevernonjemački savez. Ovaj događaj je iznimno pronicavo opisao Benjamin Disraeli: „Ovaj rat predstavlja njemačku revoluciju, događaj značajniji revolucije u Francuskoju prošlom stoljeću... Sve diplomatske tradicije su izbrisane. To je novi svijet... ravnoteža snaga je razorena.“¹³³

5. Zaključak

Stvaranje talijanske i njemačke nacionalne države iz temelja preispituju ravnotežu snaga koja je stoljećima bila prisutna u Europi. Nacionalni princip postaje temeljem stvaranja suvremenih država, zamijenivši tako teritorijalni princip, koji je dotada prevladavao. Ubrzo se na međunarodnoj pozornici nalazi puno manje sudionika što posljedično smanjuje i broj mogućih rješenja. Svako otvoreno pitanje između subjekata međunarodnih odnosa potencijalno prijeti novim ratom u Europi. Problem je sadržan u činjenici da se sva takva bilateralna pitanja internacionaliziraju, jer svaka strana nastoji osigurati uključivanje velikih sila, kao svojih saveznika, u očekivani sukob. Države u ovakve saveze ulaze prvenstveno radi vlastitih teritorijalnih ili ekonomskih interesa. Međutim, europske sile sada bivaju osuđene na participaciju u raznim savezima i iz straha od potencijalne izoliranosti.¹³⁴ Nai-

¹²⁹ Prikaz navedenih bitaka vidi u Grant, op.cit. (bilj. 77), str. 259.

¹³⁰ Ibler navodi da je najveća greška Francuske bila ta što je dozvolila da joj vlada ostane zarobljena u Parizu. Po njegovom mišljenju Pariz je Francuzima morao biti prioritet. Vidi u Ibler, op.cit. (bilj. 9), str. 113.

¹³¹ Od golemih 5 milijardi franaka!

¹³² Utjecaj na odnos između njemačkih država, kao i dvostruku ulogu Prusije u novoj državi vidi Voegel, op.cit. (bilj. 76), str. 43.

¹³³ Cit. iz Grenville, J., A., S., *Europe Reshaped*, Sussex, Harvester Press, 1976, str. 358., prema Kissinger, op.cit. (bilj. 7), str. 117.; isto Clark, op.cit. (bilj. 6), str. 552.

¹³⁴ Danska lekcija je i više nego poučna.

me, izolirana država uvijek može biti i protivno svojoj volji uvučena u vojni sukob.¹³⁵ Počinje vrijeme tajnih sporazuma, koji još više kompliciraju pokušaj uspostavljanja ravnoteže.

U vanjskoj politici europskih država zajednički ciljevi više nisu najbitniji element, jer postaje bitan ulazak u savez koji okuplja više velesila u odnosu na neki drugi. Primjerice, Napoleon je u konačnici postigao učinak suprotan od željenog ili kako je to Kissinger cinično uobličio¹³⁶, njegove ideje su bile dobre, samo njegovi prioriteti nisu. Bečki kongres označava ideje legitimiteta i rješavanje međusobnih sporova suradnjom. Pri tome treba imati na umu da se suradnja ostvaruje prvenstveno u nalaženju zajedničkog stava četiri velesile. Potom bi se on nametnuo svim drugim međunarodnim subjektima na europskom kontinentu. Cijeli sustav se tako temelji na međusobnomodmjeravanju snaga, a unutar njega važnu ulogu igra ravnoteža između Austrije i Prusije. Ove dvije države su u početku potrebne jedna drugoj, jer su međusobni oslonci u obrani tradicionalnih vrijednosti. Njihov odnos je imao dosta uspona i padova, a analizirati ga možemo kroz odnos prema Njemačkom savezu. Nakon kongresa u Beču savez predstavlja sigurnost za Berlin, a cijena te sigurnosti je priznanje Beča kao lidera u savezu.

Bismarck u potpunosti mijenja shvaćanje državnih interesa i vanjske politike. Njegovo vrijeme poznaje samo silu i političko nadmudrivanje. Mnogi autori navode da po njegovom mišljenju sila sama sebi daje legitimitet. Baron Hübner¹³⁷ je to još ponajbolje sažeo 1851. g. tvrdnjom da je doba načela iza nas. Njemački savez je sada samo ograničenje koje smeta, pa iako je izlazak iz njega „korak u nepoznato“, jer se odriče sigurnosti koju on pruža, on je neminovan. Uočavamo da je Bismarckova karakteristika konstantno stvaranje kriza, kako bi iz njih izvukao teritorijalni ustupak, integraciju u Zollverein ili isprovocirati osjećaj zajedništva odnosno ugroženosti.

Dakle, u Bismarckovo vrijeme Prusija u Austriji vidi prepreku koju mora ukloniti. Pojam Realpolitik sve ove odnose više ne promatra u apsolutnim, zadanim vrijednostima. Iako je savezništvo sa Francuskom samo po sebi za većinu Njemaca bilo neprihvatljivo, a ako bi još bilo i usmjereno protiv Austrije, bilo bi u potpunosti nezamislivo¹³⁸, za Bismarcka se sva ova pitanja promatraju isključivo kroz trenutak u vremenu i cilj kojem se teži. Elastičnost politike i korist koja se može ostvariti su za njega ključne riječi, što najbolje sažima Neff kad ističe da: „...Success and failure in international lawmaking were measured by the yardstick of utility, not of morals.“¹³⁹ Unutar suženog manevarskog prostora mora biti što više opcija djelovanja, a po mogućnosti, moraju biti i ostvarive. Stoga se u međunarodnim odnosima polazi upravo od nacionalnih interesa države, pa tek kada se oni jasno formuliraju, moguće je voditi vanjsku politiku koja im pogoduje. Tradicionalna pravila i vrijednosti kada je to u interesu države, čine osnovu njezine politike i na njih se poziva, da bi ih se već u idućem trenu prešutilo. Tako je moguće da ovakav savez u jednom trenutku opcija koju se priželjkuje, a u drugom ga se s gnušanjem odriče. Primjeri iz unutrašnje politike, koji se u radu ne obrađuju, daju još i jasniju sliku. Ukoliko se država osjeti ugroženom, ona će se okrenuti oružju. Sukobi su česti, jer potencijalno uvijek jedna ili više država osjeća da su njezini interese ugroženi. Obzirom da ne postoji mehanizam rješavanja sporova između država, a ni „general community interest“, Neff¹⁴⁰ ističe da je jedino rješenje vojni sukob.

¹³⁵ Što pak pruža primjer Austrije.

¹³⁶ Vidi Kissinger, op.cit. (bilj. 7), str. 118.

¹³⁷ Ibidem, str. 92.

¹³⁸ Bismarck je koketirao sa ovom idejom, pa je pozivao Napoleona III. na vojne vježbe pruske vojske.

¹³⁹ S., C., Neff, *War and the Law of Nations*, Cambridge, Cambridge University Press, 2008., str.161

¹⁴⁰ Neff, op.cit. (bilj. 137), str. 162. Također, ističe i pitanje veće efikasnosti vojnog rješenja u odnosu na alternativna rješenja.

Primjerice, u 1880-im godinama vodi se oštra politika protiv socijalista. Oni su otvoreno za Bismarcka neprijatelji države (Reichsfeinde).¹⁴¹ U toj borbi on, kao stari junkerski konzervativac, donosi vizionarske zakone na području radnog i socijalnog prava, kakve određene progresivne i demokratske države još puno vremena neće imati. Stoga je upitno da li ga, gledajući kroz Realpolitik prizmu, možemo uopće nazvati konzervativcem. Da li on s obzirom na spomenute zakone i njihov učinak pripada lijevoj političkoj opciji? Zasiurno ne, jer cilj mu je očuvati moć njegove kaste, a uostalom nisu li se ti isti radnici izvrsno borili u njemačkim ratovima predvođeni pruskim junckerima? Stoga on ovim zakonima smiruje socijalnu napetost u državi oduzimajući pritom manevarski prostor socijalistima.

Zanimljiva je svakako unutrašnja borba Prusije između opcije da se ujedinjenje provede demokratskim putem, osnivanjem zajedničkih predstavničkih institucija i uporabe sile i prijetnje, kojom se gazi svaki liberalizam. Koliko su razlike između ova dva pravca nepremostive najbolje pokazuje Von Merkel napisavši: „Gegen Demokraten, helfen nur Soldaten.“¹⁴² Bismarck pak nije vjerovao u ujedinjenje demokratskim putem. Njegov stav o ujedinjenju ponajbolje opisuje njegov poznati govor gdje kaže: „Nicht auf Preußens Liberalismus sieht Deutschland, sondern auf seine Macht;...Preußens Grenzen nach den Wiener Verträgen sind zu einem gesunden Staatsleben nicht günstig; nicht durch Reden und Majoritätsbeschlüsse werden die großen Fragen der Zeit entschieden – das ist der große Fehler von 1848 und 1849 gewesen –, sondern durch Eisen und Blut.“¹⁴³ Radi se o zasebnoj temi koju ovaj rad, zbog svoje tematske ograničenosti, dotiče u najnužnijoj mjeri.

Ujedinjenju je svakako pogodovala međunarodna situacija. Logično je da svaka velesila nastoji spriječiti stvaranje nove velesile, jer je svaka takva nova sila potencijalni rival i protivnik. Kako je do ujedinjenja Njemačke ipak došlo, postavlja se pitanje zašto su to druge velesile dozvolile. Nesnalaženje, neodlučnost i nerealnost francuske politike smo naveli. Upravo na primjeru Francuske je vidljivo kako vlastitom vanjskom politikom ostvariti cilj upravo suprotan onom kojem težimo.¹⁴⁴

S druge strane, Austrija je u kratkom vremenu izbačena iz Italije i Njemačke, pa se iscrpljena okrenula unutrašnjem restrukturiranju, što je već opisano.

Velika Britanija je bila posvećena stvaranju imperija¹⁴⁵, pa se izolira iz europskih zbijanja. U njih ulazi samo kada je to potrebno da bi se održala ravnoteža između drugih sukobljenih sila. Pri tome svoje međunarodne interese stavlja u funkciju svog ekonomskog razvoja. Ibler¹⁴⁶ opisuje kako je širila tržišta za svoju razvijenu industriju, pri tome prisvajajući područja bogata sirovinama, a da bi transport sirovina i finalnih proizvoda stigao na odredište osiguravaju stalna ulaganja u razvoj i proširenje mornarice. Tradicionalno je nepovjerljiva prema Francuskoj, ali se kao stvarna zapreka engleskih ambicija javlja Rusija zbog Crnog mora, te Bospora i Dardanela. Krimski rat će značajno oblikovati odnose između ovih sila što će u konačnici i dovesti do političke klime pogodne za stvaranje Njemačke. Velika Britanija se oslanjala na Austriju, prvenstveno radi oprečnosti austrijskih i ruskih interesa i pogleda na tursko pitanje. Na znakove slabosti Austrije, okreće se Prusiji, u kojoj traži novog partnera, jer ona nema izravnog interesa na Balkanu i Maloj

¹⁴¹ Kao i katolici. Smatrao je da ni jedni ni drugi ne mogu biti lojalni Prusiji. Vidi više u Roberts, , op.cit. (bilj. 50), str. 454.

¹⁴² Cit. prema Cohen, op.cit. (bilj. 50), str. 563.

¹⁴³ Cit. prema Preussen, http://www.preussen-chronik.de/ereignis.jsp?key=chronologie_006890.html, web adresi pristupljeno 06.07.2010. g.

¹⁴⁴ Donekle različit pogled na vanjsku politiku Francuske vidi u Roberts op.cit. (bilj. 50), str. 408.

¹⁴⁵ Zaključni akt iz 1815. g. je donio znatno povećanje kolonijalnih teritorija Velike Britanije na štetu Francuske. Tako Francuska napušta ambiciju da postane kolonijalna (vele!)sila, prvenstveno nastojeći u narednim desetljećima zadržati preostale kolonije. Prilikom stjecanja novih posjeda kao što je npr. Alžir, vodi politiku nezamjeranja Velikoj Britaniji.

¹⁴⁶ Vidi više Ibler, op.cit. (bilj. 9), str.14.

Aziji. Odnosima pomaže i nepostojanje kolonijalističke politike Prusije, koja se javlja tek u zadnjem desetljeću Bismarckova mandata.

Ruska politika je dosta nedefinirana. Tu ne mislimo samo na lutanja Nikole I. između liberalnih i konzervativnih stavova, već i na promjene u ruskoj vanjskoj politici. Naime, Rusija nakon Krimskog rata se potpuno udaljava od Austrije, pa time podržava i protivnike Beča kada se prilika ukaže. Uz spomenutu rodbinsku povezanost sa Prusijom, napominjemo i važnost trgovinskih veza koje je imala sa Berlinom.

Tursku vanjsku politiku ne razmatramo, jer zbog slabosti ove zemlje njezin utjecaj na ova zbivanja nije od većeg značenja. Ona će u svim ovim zbivanjima biti objekt, a kada i ima aktivnu ulogu, to čini prvenstveno kao „produžena ruka“ neke druge sile.

Događaj koji je puku želju o stvaranju Njemačke pretvorio u stvarnost svakako je rat Prusije i Austrije za prevlast u Njemačkoj. Austrija je napustila politiku stvaranja Njemačke nakon Tridesetogodišnjeg rata, nakon kojeg se orijentira isključivo na održavanje ovog prostora rascjepkanim. Koliko su suprotne težnje Prusije i Austrije pruža navedena analiza Njemačkog i Sjevernonjemačkog saveza. Dodajmo da se potonji može smatrati temeljem nove države. Ovakva tvrdnja nije pretenciozna jer Sjevernonjemački savez uspostavlja veze između država na njemačkom prostoru kakve u bližoj prošlosti do tada nisu postojale. Iako se stvarno ove države ne udružuju, već ih pruska sila i strah od iste vezuju na Prusiju, takva unifikacija¹⁴⁷ je *conditio sine qua non* ujedinjenja. Na kraju, spomenimo i sveto trojstvo koje je na unutrašnjem planu omogućilo Prusiji da iskoristiti sve prednosti koje će se ukazati u odnosima prema susjedima: dobra birokracija, vojska s najboljim časničkim kadrom i oružjem u Europi i moćna ekonomija kao podloga. Ipak najviše koristi od ujedinjenja Njemačke imale su buržoaske obitelji¹⁴⁸, iako će one na svoj ulazak u visoku njemačku politiku i birokraciju čekati sve do Weimarske republike. Značajno je da već kod njemačkog ujedinjenja i poraza mrskih Francuza, koji se od vremena Luja XIV. smatraju tradicionalnim njemačkim neprijateljima, Krupp i njegova debela Berta postaju opjevani junaci.

Njemačka država je tako stvorena, a kolika je cijena plaćena najbolje opisuje Barrèsova zabilješka, nastala nakon francusko-pruskog rata, koja izvrsno zaključuje ovaj rad: „Nužan temelj (za stvaranje) države je groblje.“¹⁴⁹

Summary:

The following paper presents the historical and legal study on the development of German unification from Prussian perspective. Starting point of this process was the Congress of Vienna and its new concept of international relations as the questions of war and peace, aggression and defense, enmity and friendship between the European states. The Act of German unification represents ending point of this consideration. Transformation of Prussia and other German states into unified Germany declined international political-diplomatic system based on the balance of power previously adopted in Vienna. The Franco-German relations as a matter of utmost public interest for next two and a half centuries, were the main factor for peace and political stability of Europe and the reasons for later European integration thus providing contribution to the history of European integration. Therefore, this paper provides an analysis of a nation-state, probably the main question of the 19th century. The author explains why unification of Germany failed back

¹⁴⁷ Napominjemo da Hughes smatra da se ne radi o unifikaciji Njemačke već o njezinoj podjeli i kolonizaciji od strane Prusije, prema Abrams L., op.cit. (bilj. 1), str. 15.

¹⁴⁸ Npr. Krupp.

¹⁴⁹ Cit. prema Cohen op.cit. (bilj. 50), str. 700.

in 1848 when the majority of requisitions were met. Otto von Bismarck's impact on Prussian politics is presented, as well as the Prussian constitution and constitutional crisis respecting the relations between liberal and conservative ideas. Special attention is given both to the Congress of Vienna and its legal acts and the German Confederation which was replaced by the North German Confederation. From there, the paper explores in detail the requisitions of the unification and unification itself. In conclusion the analysis of above mentioned process is given.

Key words: Congress of Vienna, Prussia, international relations, separation of powers, unification of Germany